

SOCIETATEA DE MÂINE

REVISTĂ SĂPTĂMÂNALĂ PENTRU PROBLEME SOCIALE ȘI ECONOMICE
CUPRINZÂND BULETINUL SECȚIEI SOCIAL-ECONOMICĂ A „ASTREI“

Anul III
N-rul 17

Comitetul de direcție: Vasile Goldiș, D. Gusti, M. Popovici, I. Lupaș,
Onisifor Ghibu, M. Șerban, N. Ghiulea, V. C. Osvadă și Ion Clopoțel

Un exemplar
Lei 12

CLUJ, DUMINECĂ 25 APRILIE 1926

C U P R I N S U L :

- POLITICA EXTERNĂ:** *Rețeaua pactelor de siguranță* . . . . . **N. Dașcovici**
- PROBLEME SOCIALE:** *Statul universal al stoicului Zenon* . . . . . **Șt. Bezdechi**
Institutul Social Român . . . . . **V. Goldiș**
- ACTUALITĂȚI:** *Răsfoind cărți* . . . . . **Emil Isac**
Actualitatea problemei minoritare . . . . . **Ion Băilă**
Marea Enciclopedie Agricolă . . . . . **H. Trandafir**
- INVĂȚĂMÂNT-EDUCAȚIE:** *Invățământ unitar sau divizat?* . . . . . **Petru Ilcuș** ✓
- DISCUȚII LITERARE:** *Asupra limbii — cum se scrie în zilele noastre* . . . . . **Ion Gorun**
Chestiunea Shakespeare-iană (Sfârșit) . . . . . **Marioara dr M. Șerban**
- PROBLEME ECONOMICE:** *Greva delu Reșița* . . . . . **Ion Mehedințeanu**
- EUROPA CONTIMPORANĂ:** *Scrisoare din Paris* . . . . . **Adrien Le Corbeau**
- CRONICI CULTURALE ȘI ARTISTICE:** *Teatru (Regulus Codoveanu, comedie de Bisson, localizată de P. Gusti). — Conferințe (A. Maior: Telegrafia și telefonie fără fir; Mihail Șerban: Logodnă, căsătorie și divorț). — Cărți, reviste, ziare (Pârvan Vasile: A dákok Trójbán, fordította Ferenczi Sándor; Convorbiri Literare)* . . . . . **B. & B.**
- CRONICA MEDICO-SOCIALĂ:** *Institutul de seruri și vaccinuri. — Un dispensar românesc la Paris. — Sexologie. — La fabrica de tutun* . . . . . **Dr. Aurel Voina**
- SĂPTĂMÂNA ECONOMICĂ-FINANCIARĂ:** *Giro-Conto. — Programul economic al guvernului* . . . . . **Sabin Cioranu**
- FAPTE ȘI OBSERVAȚIUNI SĂPTĂMÂNNALE:** *Congresul filologilor. — Moartea unui ziarist. — Focare de infecție. — Pentru presa românească din Ardeal. — Contra rivalităților dintre State. — Un popor care dispare. — O ligă continentală pentru apărarea libertății. — Redacționale.*

REDAȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: CLUJ, PIATA UNIREI NO. 8
CALEA VICTORIEI NO. 51

Abonamente: Pe un an 600 lei. — Autorități și întreprinderi particulare 1000 lei. Funcționarii publici, preoții și învățătorii 500 lei. Pentru streinătate, abonamentele sunt îndoite. In America 10 dolari. Abonamentele se plătesc înainte, pe cel puțin o jumătate de an.

SOCIETATEA DE MÂINE

COMITETUL DE DIRECȚIE: V. Goldiș, D. Gusti, M. Popovici Ioan Lupaș, Onisifor Ghibu, M. Șerban, N. Ghiulea V. C. Osvadă și Ioan Clopoțel.

SECRETARIATUL DE REDACȚIE: Aurel Buteanu, Ioan Breazu și Olimpiu Boitoș.

COLABORATORI: T. Albani, D. Antul, N. Bagdasar, I. Băilă, Az. Banciu, A. P. Bănuț, Șt. Bezdechi, V. Bogrea, dr. L. Borcea, dr. Al. Borza, Tr. Brăileanu, N. Butu, O. Boitoș, I. Breazu, A. Buteanu, S. Cioran, Al. Ciura, Victor Cornea, A. Cătruș, I. Cristea, dr. E. Dăianu, N. Dașcovici, dr. Aurel Dobrescu, Silviu Dragomir, I. Duma, A. Esca, Elena Farago, Mircea Florian, I. Flueraș, Vladimir Ghidionescu, Ion Gorun, Constanța Hodoș, N. Hoiescu, Ovidiu Hulea, dr. Daniil Ciugurean, dr. Axente Iancu, dr. I. Iacobovici, Petru Ilcuș, Emil Isac, D. B. Ionescu, dr. Ioan Iosiș, dr. Victor Jinga, Iosif Jumanca, dr. C. Lacea, I. I. Lapedatu, Victor Lațiu, dr. Aurel Lazăr, dr. A. Magier, îng. Macșai, Aug. Maior, dr. Sabin Manuilă, Simion Mehedinți, Ștefan Metes, dr. Zaharia Munteanu, Teodor Neș, dr. Ioan Nandriș, Sabin Opreanu, Zenovie Păclișanu, Horia Petra-Petrescu, Ecaterina Pitiș, dr. Gh. Popovici, Septimiu Popa, Ghiță Popp, Constantin Popescu, dr. Gh. Preda, dr. Octavian C. Pușcariu, dr. Cornel Radu, Vasile Savel, Ion Iosif Schiopul, Valeriu Seni, dr. P. Sergescu, dr. Gh. Sglimbea, Victor Stanciu, Vasile Stoica, dr. M. Șerban, G. Șerban, dr. Dom. Stanca, Fl. Ștefănescu-Goangă, P. Suciuc, dr. M. Suciuc-Sibiianu, C. Sudețeanu, inginer Șulățiu, Gavril Todica, D. Tomescu, Isaia Tolan, Vasile Vlaicu, dr. Aurel Voina, D. Voina, T. O. Vornic, dr. N. Zigre.

REPREZENTANȚI IN PROVINȚE:

Alba-Iulia: prof. Horia Teculescu

Beiuș: protopop Petru E. Papp

Blaj: prof. Alex. Lepeanu și Șt. Pop

Brașov: ziarist Vasile Munteanu

Careii-Mari: Ion Vida

Cernăuți: prof. Vasile Gherasim

Cohalm: protopop Emilian Stoica

Jud. Făgăraș: preot M. Tomas (Tohamul vechi)

Hățeg: prof. Ștefan Gherman

Lugoj: Pavel Grecu, red. „Cartea Satelor“

Ludoșul de Murăș: prof. Rômul Popa

Maramureș: I. Bârlea și dr. V. Filăciuc

Oradea-Mare: prof. Iosif Pogon

Poiana-Sărată (Săcuime): pâr. I. Rafiroiu

Sibiu: prof. Gh. Maior și Elie Măgean

Săliște: prof. Alex. Iosof

Sighișoara: Șerban G. Șerban

Sfântu Gheorghe: dr. Ioan Popa

Târgu-Mureș: Traian Popa

Timișoara: ziarist Oct. David și Valeriu Linca

Turda: prof. Teodor Murășanu

Zălau: prof. Ghergaru

In București: G. Vlădescu-Răcoasa

In Paris: Adrian Corbul

In Roma: N. Buta

In Berlin: N. Bagdasar

SCHMOLL-PASTA

CREMĂ RENUMITĂ DE GHEȚE — BRAȘOV

GHEȚE, CURELE
DE TRANSMISIE

FABRICA DE PIELĂRIE
DE TRANSMISIE

PIELĂRIE FINĂ

FRAȚII RENNERT & Co.

SOC. AN. — CLUJ ADRESA TELEGR.: „DERMATA“

Magazin de candelabre pt. Ardeal S. A.

Cluj, Calea Regele Ferdinand II.

**Mare depozit de lămpi
și material electric!!**

Vânzare en-gros și en-detall.

ARONSON

MARE CASĂ DE EXPEDIȚIE ȘI
TRANSPORT, CU LEGĂTURILE CELE
MAI SIGURE IN ȚARĂ ȘI STREINĂTATE
FIRMĂ VECHĂ DE PERFECTĂ ÎNCREDERE

B B A Ș O V,

Piața Libertății

(CASA VECHĂ A SFATULUI ORĂȘENESC)

STOFE DE PRIMĂVARĂ

au sosit și se gă-
sesc de vânzare la

GROMEN ȘI HERBERT

mare depozit
al fabricelor
din Sibiu și Cisnădie

Rugăm să vizitați magazinul nostru din
CLUJ, Calea Regele Ferdinand 13

Mare desfăcere de sărbătorile
sfintele Paști!

SOCIETATEA DE MÂINE

REVISTĂ SĂPTĂMÂNALĂ PENTRU PROBLEME SOCIALE ȘI ECONOMICE

Editor și redactorșef:
ION CLOPOTEL

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:
CALEA VICTORIEI 51. TELEFON 308
PIAȚA UNIREI No. 8.
Cluj, Duminecă 25 Aprilie 1926

Anul III

Nrul 17

NUMĂRUL: LEI 12

Rețeaua pactelor de siguranță

— Sectorul occidental, sectorul european-central și Europa orientală —

Observatorul atent al politicii internaționale de după războiu ca și al activității diplomatice care se desfășoară din ce în ce mai intens de toate Statele, fără deosebire între învingători sau învinși, nu poate fi decât surprins când încearcă să facă un bilanț al tratatelor și pactelor încheiate dela 1919 până astăzi.

Căci, într'adevăr, de unde înainte de războiu Europa cunoștea sistemul de echilibru înarmat al celor două mari grupări de alianțe, Triplicea și Tripla Antantă, — astăzi, după război, vechiul continent este împânzit de o rețea foarte complicată de alianțe și pacte de câte două State, rareori de mai multe, toate menite să garanteze siguranța politică și integritatea teritorială a contractanților.

Problema siguranței exterioare a Statelor, ¹⁾ care a determinat totdeauna politica alianțelor defensive, prezintă acum forme mai îngrijitoare decât altă dată: de aci, mulțimea tratatelor și pactelor.

Cât privește rezolvarea însăși a acestei probleme, de fiecare Stat în parte, ea se isbește de dificultăți și divergențe de interese mult mai complicate ca în trecut, de unde și nevoia de a recurge la aranjamente în câte două.

Statele par frământate, azi, de două tendințe contradictorii: una, determinată de nevoia morală a unui sprijin din afară pentru contrabalansarea primejdiei exterioare; alta, de instinctul egoist al izolării spre a reduce la minimum sarcina primejdiilor externe, deci prin înlăturarea răspunderii pentru primejdiile altora, instinct dublat de o neîncredere brutală în politica externă

¹⁾ Vezi seria de articole în această chestiune (*Societatea de mâine*, anul II No. 10, 30—31, 32—33, 41, 44—47 și 50) privită sub toate aspectele actualității sale.

și în scopurile particulare urmărite de cel mai intim aliat.

Cu aceste observații de ordin general, nu ne putem opri de a constata o însemnată deosebire între primejdiile și siguranțele aferente fiecărei părți din vechiul continent.

Partea cea mai primejdută și care dela pacea de Frankfort (1871) constituia punctul nevralgic al Europei, iar până la un punct al politicii mondiale însăși, era frontiera franco-germană. În timpul conferinței de pace dela 1919 și de atunci neîntrerupt, până anul trecut, sectorul occidental european a continuat să fie regiunea cea mai amenințătoare pentru noua rânduială internațională.

Din fericire, după căderea protocolului dela Geneva (1924), care ar fi trebuit să realizeze dintr'odată siguranța universală, s'a putut înfăptui pactul dela Locarno, grație căruia problema păcii renase a fost, pentru foarte multă vreme, rezolvită.

Semnătura Angliei și a Italiei ca garanți exteriori în pactul de siguranță reciprocă și de neagresiune pe granița Rhinului, dintre Germania deoparte, Franța și Belgia de alta, a dat Europei occidentale certitudinea unei foarte lungi perioade de liniște împotriva oricăror acte de răsturnare a noului regulament internațional.

Dar, dacă, în Apus, singura necunoscută pentru cauza păcii, era Germania și dacă problema siguranței occidentale s'a putut deslega cu ajutorul celor două cunoscute, Anglia și Italia, adăugate Franței și Belgiei — în Europa centrală elementele necunoscute, pentru cauza păcii sunt mult mai numeroase, în vreme ce elementele cunoscute constante sunt relativ mai puține ca să nu spun că sunt și mai slabe.

Astfel, Germania însemnează o necunoscută de prim ordin în Europa cen-

trală, mult mai primejdioasă aci decât în sectorul occidental. Dacă adăugăm Ungaria, elementul european cel mai agitat dela pacea generală până astăzi, și ținem seama de necunoscuta bulgară în Balcani cu repercusiuni totdeauna directe în centrul european, avem o imagine aproape completă a dificultăților problemei siguranței pentru această parte a vechiului continent. Imaginea este aproape completă fiindcă tot aci mai trebuie să ținem seama de necunoscuta austriacă, în eventualitatea unirii cu Germania, de nenumeratele fricțiuni locale între vecinii învingători sau chiar aliați din marele războiu, în sfârșit de necunoscuta turcă prin repercusiunile ei posibile încă în peninsula balcanică.

Elementele cunoscute constante, de pace, și siguranță pentru sectorul central european, sunt Cehoslovacia, Polonia, România și regatul Sârbo-Croato-Slovenilor cu aportul uneori parțial, alte ori discutabil al Italiei și Greciei.

Este lesne de înțeles că echilibrul actual al Europei centrale și balcanice, așa cum rezultă din tabloul acesta rezumativ, ar fi cu desăvârșire instabil și s'ar putea răsturna cu ușurință fără o colaborare și un sprijin din Apus. Mai ales dacă avem în vedere că două din factorii constanți de pace și siguranță central-europeană, Polonia și România, sunt nevoiți prin comandamentul situației geografice, să joace un rol, și încă de mare greutate, pentru pacea și siguranța Europei orientale...

Iată pentru ce, trecând din sectorul occidental în cel central european, suntem surprinși de o adevărată rețea de alianțe sau pacte de siguranță corespunzând fiecare pactului dela Locarno.

Intr'adevăr, în ordinea vechimei, avem aci Mica Antantă ¹⁾ constituită dintr'un sistem de trei alianțe în câte

¹⁾ Despre origina și misiunea ei, vezi *S. d. M.* anul II No. 20.

două: România-Cehoslovacia, România-regatul sârbo-croato sloven și Cehoslovacia-regatul sârbo-croato sloven, — toate menite să facă, la început, față necunoscutelor ungară și bulgară, iar, apoi, extinse, în mod imperceptibil, asupra tuturor primejdiilor ce ar putea amenința centrul vechiului continent.

Alături de Mica Antantă și mai recent încheiate, avem alianțele în câte două, pentru siguranța Europei centrale, a Franței cu Polonia și a Franței cu Cehoslovacia, menite să rezolve în special necunoscuta germană pentru această parte a vechiului continent, — și servind ca un compliment direct Micei Antante însăși. Precum se știe, aceste două alianțe ale Franței în Europa centrală s'au menținut și după stabilirea pactului dela Locarno luând înfățișarea unui gir de siguranță franceză aplicat în dosul celor două tratate de arbitraj încheiate de Germania, la Locarno, cu Polonia și Cehoslovacia.

Italia fascistă eșită din mândra izolare, care a urmat păcii generale, prin participarea în pactul dela Locarno, a încheiat și ea un acord prietenesc până la perspectiva unei alianțe de reciprocă siguranță cu regatul Sârbo-Croato-Slovenilor, atât pentru conviețuirea cu Slavii sudici la Adriatică, dar mai ales pentru prevenirea primejdiilor din Europa Centrală pe urma unirii eventuale dintre Germania și Austria. Asupra acestei primejdii precise alianța italo-jugoslavă se bucură de solidaritatea necondiționată a Cehoslovaciei.

În sfârșit, în dependența problemelor de siguranță pentru Europa centrală și privind, de asemeni, pacea sectorului oriental propriu zis, avem mereu la ordinea zilei ideea unui pact balcanic de pace și neagresiune cu participarea tuturor Statelor interesate inclusiv foștii învinși.

Când trecem, însă la ultimul sector al vechiului continent pentru a examina problema siguranței, ne isbește disproporția dintre necunoscut și cunoscut.

Necunoscutul este Rusia imensă, cu amestecul ei de populații, de năzuințe imprecise și de forțe dezordonate, deslănțuite astăzi mai mult ca totdeauna, în decursul ultimelor trei veacuri, prin efectul revoluției bolșevice.

Din instinct, ca și după experiența dureroasă a Europei întregi și a vecinilor direcți în special, toată lumea a înțeles că această Rusie, amestec european-aziatic, constituie cea mai amenințătoare necunoscută pentru întreaga omenire civilizată. Lucrul acesta este așa de evident, după cele din urmă evenimente ale politicii internaționale, încât nimeni nu se mai îndoiește, astăzi,

că noul regulament european n'are dușman mai aprig decât Rusia.

Adevăr pe care, cu fiorii vecinătății imediate, l'au înțeles Polonia și România încă din 1921 când au încheiat cel dintâi pact de siguranță orientală, sub forma unei alianțe defensive, pe care l-au reînnoit luna trecută.¹⁾

Alături de acesta și având un scop identic, putem menționa pactul mai puțin precizat de pace și siguranță baltică, între statele baltice: Letonia, Estonia, Finlanda și Polonia, — afară de Lituania ale cărei neînțelegeri cu republica poloneză sunt abil întreținute din isvor german și bolșevic. Prin conferințele periodice de caracter general, asupra tuturor chestiunilor ce le privește, ale Statelor baltice, întrunite la scurte intervale și pe rând în fiecare capitală, precum și printr'un acord special de presă între aceste State, pactul siguranței baltice prezintă multă asemănare cu organismul Micei Antante.

Că problema siguranței în Europa orientală este departe de a fi primit soluții asemănătoare celor din alte sectoare ale vechiului continent, nu mai începe nici o îndoială. De aci temerile tot mai accentuate și preocupările tot mai constante față de soarta Europei centrale. În acest sens, notăm tratativele în curs ale României cu Franța și cu Italia, menite să consolideze de departe ordinea central europeană, iar pe de alta să garanteze frontiera Nistrului ca o pavază internațională împotriva valurilor de anarhie bolșevică.

Pentru a face să se înțeleagă grija occidentului european de ordinea și siguranța orientală, trebuie să notăm pregătirile primjedioase pe care, din când în când, le-a făcut și le mai face Rusia.

Astfel, tratatul dela Rappallo (1922) cu Germania, nu era, din partea Rusiei, decât o încercare de a-și alia pe cel mai însemnat nemulțumit continental al păcii generale spre a răsturna noua ordine.

Viitorul ne va dovedi în ce măsură pactul dela Locarno și atragerea Germaniei în mijlocul Societății Națiunilor, a putut s'o despartă de tovarășia suspectă dela Rappallo cu anarhia aziatică rusească.

În sfârșit, un alt gest îngrijitor din partea Rusiei a fost ultimul pact de neagresiune cu Turcia semnat la Paris, ca răspuns soluției dată de Geneva în afacerea Mossul, — și care pact ar putea să ascundă o alianță nemărturisită încă, anti-europeană, pusă la cale de bolșevici în tovarășia Musulmanilor și

¹⁾ Despre alianța aceasta covârșitor de importantă pentru ordinea și siguranța Europei orientale, vezi *S. d. M.* anul III No. 7 și 16.

a Aziaticilor nemulțumiți împotriva marilor puteri coloniale europene.

În acest cadru al Europei orientale, problema siguranței, pentru ultimul sector al vechiului continent, pare a trece pe primul plan al preocupărilor generale.

Să sperăm că, astfel, se va desăvârși, cu un ceas mai de vreme, pânza pactelor de siguranță europeană care să garanteze în chip efectiv și dezvoltarea pașnică a României întregite.

N. Dașcovici

Institutul Social Român

Presa bucureșteană publică apeluri de a se sta într'ajutorul Institutului Social, care a reușit să aibe o organizație temeinică însă este lipsit cu totul de mijloace materiale. În mai multe rânduri am pledat și noi în acest sens și nu ne îndoim, că acum, când în guvern se găsește un bărbat cu concepție socială ca d. Vasile Goldiș, este ceasul când Institutul Social Român să-și aibe înzestrarea cuvenită. Dealtfel avem această siguranță cu atât mai mult, cu cât, d. Vasile Goldiș a binevoit să ne dea la chestionarul nostru sociologic următorul răspuns încă înainte de a se forma guvernul Averescu:

Sociologia contemporană se găsește astăzi în plină dezvoltare. Bine înțeles, în apus. Îi prezic viitor splendid. Ea va fi de cel mai mare folos pentru dezvoltarea viitoare a omenirii. Este regretabil, că la noi această știință se află la începutul începuturilor. Pentru aceea nici n'a putut să aibă vr'un rol în dezvoltarea noastră socială de până acum. Meritul de a fi atras atenția asupra preocupărilor sociologice în societatea românească este exclusiv al d-lui D. Gusti. O seamă de tineri foarte bine pregătiți se îndeletnicesc azi cu cercetări sociologice. Sunt conșvins, că în scurtă vreme sociologia va ajunge și la noi știința cea mai predilectă. Din cele constatate până aci e evident, că în învățământul românesc ea n'a avut încă nici un rol, spre păguba enormă a educațiunei. Statul, fără îndoială, este chemat în interesul său propriu să promoveze cât mai puternic interesul sociologic la noi. Asta, cred, s'ar putea face prin sprijinirea catedrelor de la toate universitățile noastre, prin introducerea sociologiei ca obiect de învățământ în școlile secundare, normale și în seminare.

Mai presus de toate însă Statul ar trebui să dea la dispoziția d-lui D. Gusti, în măsura cea mai largă, toate mijloacele materiale, ca să facă din Institutul său social o instituțiune capabilă de muncă și propagandă.

V. Goldiș

Statul universal al stoicului Zenon

Pentru marea creațiune politică a lui Alexandru Machedon Grecii n'au avut nici un fel de pricepere. În politica lui, Aristotel nu pomeneste cu nici un cuvânt de regalul său elev, iar idealul de stat pe care îl preconizează, n'are nimic de-a face cu forma de imperiu universal năzuită de ambițiosul fiu al lui Filip. Hotărât lucru, Elevul nu putea concepe Statul decât ca Polis, ca o cetate. Legiuitorul grec cerea să vadă, să cuprindă cu ochii marginile republicei sale. A trebuit să vie un asiatic — Zenon — ca în cadrul noului sistem filosofic (stoicismul) să imagineze Statul universal.

Grecii n'au avut simțul infinitului, simț așa de propriu fiilor vechiului continent, care în diversele epoci ale istoriei au dăruit lumii teoriile de morală și de politică universale. Isus n'a fost el născut pe solul Asiei? Iar cei mai proaspeți făuritori de ideale și mondiale construcții politice pe bază socialisto-comunistă n'au fost ei în ultima instanță, măcar în chip indirect reprezentanții unei rase originare din Asia? Insuși Antistene — în linie dreaptă un ascendent spiritual al lui Diogenes (cel care — pare-se — cel dintâi a pus în circulație cuvântul „cetățean al lumii“ — cosmopolit) și al lui Zenon — avea în vinele sale sânge oriental, căci mama sa fusese o frigiancă. Și doar în sistemul acestui Antistene — întemeietorul școlii cinice — începuse să mijască întâi ideea de Stat universal. *Politeia* (Republica) lui nu ni s'a păstrat, dar din ideile manifestate de școlarii și urmașii săi, se poate ghici conținutul ei. Și o *Politeia* scosese — cel puțin așa ne asigură Diogene Laertiu — și filosoful care căuta cu un felinar în mână să găsiască un om. Se vede că forma, dacă nu spiritul divinului Plato impusesse așa de mult atenției acest fel de probleme, încât cu drept cuvânt observă un scriitor contemporan (Salin), că „cine avea — după Platon — pretenția la numele de filosof, trebuia să scrie o *Politeia*“.

Iată — probabil — de ce și Zenon a scris o Republică. Lineamentele generale ale acestui Stat după mostră stoică le găsim sumar schițate în același Diogene Laertiu, singurul manual de istoria filosofiei antice, pe care ni l'au lăsat Grecii. Dar mai înainte de a începe analiza acestei utopii Zenoniene, o întrebare: Cum se face că, deși după Stoici, filosoful e o ființă perfectă suficientă sieși, la adăpost de toate sur-

prizele în fața vicisitudinilor vieții, plină de dispreț pentru muritorii slabi și neputincioși, indiferentă la forma de guvernământ în care trăește, cum se face — zic — că acest filosof simte nevoia să cugete, la problema politică, și eventual să interviev¹⁾ în această viață politică? Una din maximele preferite ale epicureismului, contemporan cu stoicismul, era doar „Trăește departe de lume!“ și etica stoicismului, îl învățase pe om să caute refugiul în sine, desfăcând pe individ de Stat. Și totuși puntea aceasta între cele două entități autonome, între individ și Stat, a fost reconstruită energic de Stoici. Unul din caracterele inteligenței — după Stoici — este activitatea. De aceea Stoa cere dela adepții ei să participe la viața publică. Căci dacă inteligența — rațiunea — localizată în fiecare individ, este puterea supremă a stoicului, care-i dă tăria singurăității lui, aceasta rațiune, deși atât de împărțită, e în realitate una și aceeași în obiectivitatea ei. Și această unitate a rațiunii îi slujește Stoicului să reconstruiască din izolații atomi sociali, întregul mai mare numit Stat, în care — firește — trebuie să predomine și să conducă acea inteligență, acea rațiune atotputernică.

Rațiunea e un stăpân absolut și, fiindcă e una singură, Stoicul preferă acea formă de guvernământ în care e un singur conducător: monarhia. De aceea, dintre Statele reale, Stoicul inclină mai mult spre monarhie, care are cele mai mari șanse să realizeze o viață politică după norme raționale.

Marea discuție, ce se încinsese între sofisti și socratici relativ la originea Statului și a societății, a avut o covârșitoare influență asupra atitudinii pe care mai toate școlile filosofice de mai târziu au luat-o în această problemă, deosebit de importantă, pentru că de rezolvirea ei atârna direcția pe care cutare sau cutare teoretician politic vrea s'o imprime Statului.

În această perpetuă controversă stoicii sunt alături de socratici, de Plato și Antistene, cari afirmă — că Statul e de origine naturală, că a crescut în chip organic, și nu-și datorește existența lui unui contract, cum susțineau sofistii (Lycophon). De aci ar fi urmat după logica noastră, cel puțin — ca ei să apere tocmai acele forțe organice, istorice cari au făcut din Stat, ceea ce este. Vedem însă — spre marea noastră

¹⁾ „Filosoful — spune Zenon (Diog. Laert. VII, 123) — nu va trăi izolat căci e social din firea lui și iubitor de acțiune“.

surprindere — că Stoicii tăgăduesc toate acele baze istorice, străvechi, ale societății, spre a pune în locul acesteia o creație cu totul artificială, bazată cu totul pe logică, pe rațiune. Cum se explică această profundă — în aparență — contradicție? Pentru Stoici rațiunea nu e ceva artificial, un epifenomen fragil, care s'a adăugat speciei umane; dimpotrivă, e cea mai naturală dintre însușirile omenești, este elementul prin excelență conform cu natura adevărată și primordială a omului. Și năzuința acestei rațiuni e să creeze scopuri obiective în viață; unul din atribuțiile ei e că „nu lasă pe individ să stăruie în izolarea lui, ci determină toată ființa lui, să dezvolte înăuntrul comunității o activitate conștientă de scopul său. De aceea toți oamenii sunt mânați unul către altul prin o inclinațiune naturală, prin o firească simpatie, care e expresia externă lămurită a firii lor comune ce îi leagă laolaltă pe toți. Asupra faptului că sentimentele altruiste, la obârșia lor, sunt crescute în om și n'au răsărit din o reflexiune asupra unui folos personal, stoicii pun un deosebit preț și caută s'o dovedească atât prin iubirea către rude, prin năzuința tutorilor de a se face folositori altora, prin aversiunea lor de-a-și face rău între sine cât și prin existența unei prietenii dezinteresate.“ Iată cum chiar această rațiune — concepută stoic — face din om un zoon politic, o ființă politică, socială, deși am văzut că unul din caracterele rațiunii era să dezvolte individualismul, să depărteze pe individ de societate. Însă și sofistii pornind tot dela rațiune, și bazați tocmai pe ea, dovediseră că ea explică originea societății umane prin un contract. Decât e o deosebire mare între „rațiunea“ sofistului și a stoicului: rațiunea sofistului e individuală, servește scopurilor individului, e negativă, căci prin laturile ei egoiste pune pe om în conflict cu societatea, pe câtă vreme Stoicii — cel puțin teoretic — izbutise să facă din rațiune, o forță generală obiectivă, care înfrățește pe oameni. După stoici „rațiunea“ aceia care urmărește scopul egoist individual, e ceva nenatural, și nefirești sunt deci și toate creațiunile ei sociale: despărțirea în clase, particularismul, deosebirea între sclavi și liberi etc. Nu ne vom mira deci, că ei tăgăduesc toate aceste artificiale creațiuni omenești în Statul lor, întemeiat pe rațiunea universală, una și aceeași în unitatea ei, profund naturală, cum naturale sunt și creațiunile pe care le înfrățește. Așa vom înțelege de ce, pornind dela principiul că Statul e un produs prin excelență natural, ajung totuși la concluzia că trebuie distruse toate acele excreșcențe istorice, tradi-

ționaliste, cari au împiedicat societatea să se desvolte în chip firesc, și au silit-o să apuce pe căi greșite.

Statul lui Zenon n'are nevoie de legi, căci simțul dreptății e profund înrădăcinat în firea omului natural. Iată prima croacă profundă pe care se bazează această utopie, ce ne aduce aminte de ideile solitarului din Geneva. Era și această erezie o față a romantismului filosofic, care crede că cu cât omul e mai aproape de natură, cu atât e mai bun. Cu cât e mai aproape de adevăr intuiția pătrunzătoare a istoricului Tucidide, care va fi întrevăzut „fericirea“ și simțul de dreptate al acelor feroci cyclopi primitivi, se se întrecideau pentru o femelă, sau se mâncau unii pe alții, canibalic! Pricepem de ce apoi întemeetorul Stoicismului — ca și Rousseau — afirmă că artele liberale sunt inutile în Statul său; inutile, pentru că sunt începutul corupțiunii, întrucât ele ne îndepărtează de acea viață primitivă, asemănătoare cu a animalelor.

Filosoful timid — căci Zenon însuși în tinerețea lui era penibil jenat de excentricitățile cinicilor — a avut în teorie temeritatea — caracteristică timizilor — de a nu se da înapoi dela nici o exagerație.

Omul care spunea că — din punct de vedere rațional — e un lucru indiferent să te hrănești chiar cu carne de om, desființa în utopia lui, familia, și nu considera incestul ca un lucru rușinos.

Evident că în republica lui proprietatea privată n'avea ce căuta, și în această privință el întrece chiar pe Platon, recomandând să se desființeze cu desăvârșire banul, conservat de divinul filosof cel puțin în relațiunile externe ale Statului său. Bărbatul și femeia, nu numai că sunt perfect egali, dar filosoful le impune chiar același fel de îmbrăcăminte, care să nu ascundă nici o parte a trupului, ideal pe care femeile de azi caută să-l realizeze, împinse par' că de aceeași credință a lui Zenon, că egalitatea externă va creșta și pe cea internă. Și fiindcă veni vorba de femei, teoreticianul nostru recomandă — fi-rește — comunitatea amorului, într'un sens mai scandalos ca Platon, înțelegând că orice filosof, după voe, are drept să frecventeze pe orice femeie i-ar plăcea.

Astfel se elimină din Stat atâtea pasiuni fatale, ca gelozia, egoismul, rivalitatea etc. Dar o măsură care întrecea orice radicalism, era aceea care prevedea că în universala republică stoică nu vor fi nici temple, nici tribunale, nici gimnazii. Astfel ferocele raționalist elimina din viață, nu numai religia, ci și

toate solemnitățile, toate serbătorile, toate întrecerile, toate festivitățile, cari dau vieții — și așa destul de cenușii — o notă mai veselă, mai înălțătoare. Era cel mai bun mijloc de a desrădăcina din suflete dorința de glorie (așa de scumpă grecului, și așa de puțin cunoscută de oriental) și spiritul viu de emulație, creatorul oricărui progres.

„Cunoaștem numai aceste puține trăsături ale idealului de Stat stoic, trăsături cari nu sunt pretutindeni transparente, și de aceea n'avem o temelie cu totul sigură pentru a-l judeca: oricum pare că e limpede în însemnătatea lui politică. Ori câte trăsături nereale și generale pentru dezvoltarea reflexiunii oarecum fictive a păstrat el ca o moștenire a Cinismului, totuși în total corespunde scopurilor către care tinde viața politică a timpului, căci amândorura le dă înfățișarea lor caracteristică intelectualismul tehnic și raționalizarea tuturor formelor vieții. Statul de funcționari, care nu mai lasă nici o funcție a vieții publice pe mâna cetățenilor destinați la aceasta prin clasa și tradiția lor, ci cere pretutindeni o pregătire tehnică (trăsătură socratică), a găsit aci justificarea sa teoretică. Totul se reduce la rațiune, numai ea poate să determine diviziunea vieții. Nici o clasă nu trebuie să aibă privilegiu față de alta, ci numai știința trebuie să deschidă drumul către activitatea politică. Nici chiar familia și proprietatea privată nu mai au aci importanța, pe care o aveau în vechiul Stat, a cărui constituție se baza la obârșia lui cu totul pe ginți, căci funcționarul, la intrarea în funcțiunea politică, se desface din toate aceste legături private, pentru a se încadra întregului, al cărui organ este și asupra căruia e îndreptată toată activitatea lui, precum pe de altă parte și el numai dela acesta primește mijloacele de trai. Statul, așa cum năzuia să-l formeze raționalismul timpului, e un produs conceptual împins la extrem, și așa putem și pricepe maxima stoică, că cea mai bună constituție trebuie să fie un amestec de democrație, regalitate și aristocrație. E democratică, căci recunoaște ca normă a drepturilor politice numai rațiunea împărțită la toți deopotrivă; e aristocratică, căci ridică o clasă a experților și a funcționarilor deasupra masei și îi dă ei exclusiv conducerea; și e monarhică, căci unitatea Statului reclamă un punct central, în care se contopesc toate funcțiunile sale“¹⁾

Cum vedem, oricât s'ar părea de curios, Zenon, deși recunoaște că Statul

¹⁾ M. Wundt. Gesch. der griech. Ethik. I, 263—4.

e un produs organic, natural — deci istoric — ajunge să schițeze cea mai raționalistă utopie, neîntrecută în consecuența ei nici chiar de cei mai fanatici bolșevici. În loc să fie un susținător al tradiționalismului istoric în politică, el e cel mai ireductibil adversar al realităților politice moștenite, și face o tabula rasa din tot ce a fost în trecut. Avea deci dreptate să spue că Politeia lui e îndreptată împotriva Statului lui Platon. Acesta, ori cât de revoluționar fusese, păstrase totuși în linii generale, trăsăturile ideale ale spiritului grec, ale tradiției culturale grecești, căci scopul lui de căpetenie era cultural. Zenon tăgăduiește tot, și cu o cultură, în sens grecesc, el n'are ce face în Statul său. Raționalismul lui fieros și intolerant, construia o searbădă lume schematică, în care totul avea să se bazeze pe o logică fragilă în monstruoasa ei soliditate aparentă, care nu ținea seama de nici o realitate, de nici o umanitate. Amatori de a realiza o republică platoniană s'au găsit, deși știm că încercările lor au fost condamnate să nu reușiască. Însă distanța dintre posibilitatea unei realizări și între fantasmagoria logică, numit Stat Stoic, era așa de mare, că din fericire nu s'a găsit nici un antreprenor de republică, zenoniană. Lumea grecească a fost scutită de un asemenea sinistru coșmar. Dacă Zenon admite că filosoful e desăvârșit, și veșnic stăpân pe sine și pe cugetul lui, recunoaște totuși că chiar și stoicul „cade uneori pradă unor închipuiri bizare, fie din pricina unui acces atrabiliar, fie din pricina aiurării“. E de crezut că și Zenon și-a conceput planul Republicii lui într-o asemenea perioadă de „melancolie“.

Șt. Bezdechi

BIBLIOGRAFIE

Ion Bilețchi-Albescu: „Broaștele“ comedie de Aristofan tradusă în versuri. Casa Școalelor, lei 25.

Dr. Gh. Orășanu: Lecțiuni de medicină populară pt. cl. VI-a normală. Ancora, Brăila 1926.

Dr. phil. N. Teaciu: Heinrich Heine in der rumenischen Literatur. Cernăuți, 1926. Lei 40.

Henric Stahl: Grafologia și expertizele în scrieri, anonimul, falșul. Cu 204 autografe și documente grafologice. Cartea Românească 1926, lei 140.

Jindra Huskova-Flajshansova: Lukullova Tresen (Cireșul lui Lucullus), traduceri în limba cehă de nuvele românești. Pragă 1926, Vilimkova Knihovna Cor. 18, pentru străinătate cor. 28.

Răsfoind cărți...

Autorii, care m-au onorat cu trime-
terea operelor lor, să nu-mi reproșeze
tăcerea. Sunt anumite timpuri, când
Genius Loci... își ascunde capul rușinat,
căci idealismul devine inutil. Un viscum
album al miminatului copac al opor-
tunismului, în umbra căruia se întinde
masă mare și musafirii sunt flămânzi
și grăbiți.

Oportunismul și voința de muncă se
întâlnesc, nu în folosul, ci în detrimen-
tul culturii, căci nu cred, că ar fi în
folosul culturii, progresul de ordin ga-
stronomic al indivizilor. Cărți, cărți.
Sunt amenințări împotriva bancrotelor
seducătoare, sunt atacuri discrete și
sentimentale împotriva fâșiiului cu-
poanelor. Sunt amenințări îndreptate
în contra lenei orientale a îmbogățitorilor
de război și al unui teribil interegh al
lipsei de nivel intelectual. Autorii
lor încearcă să apuce lancea și să ducă
luptă de idei și simt, că fiecare autor
este un frate, căruia îi strâng lung-lung
măinile. În loc, să lunecați pe treptele
oportunismului, pândiți zimbetele Mu-
selor...

Autorii îi cunoști și tu, cetitorule, le-ai
auzit numele, le cunoști activitatea. Îi
pretuești și tu, căci este de pretuit, să
sădești flori de gândire în grădina pli-
nă cu atâția bolovani...

Cărți. Poate nu le-ai cetit încă. Dar,
te voui ruș, să cetesti, dacă poți căr-
țile, ce ti le însirui, căci sunt cărți bu-
ne, proaspete; diferite ca formă și con-
ținut, dar dospite par'că din acelaș a-
luat: perseverența ardelenescă, cura-
joasă și rumenă, intuiția și talentul ace-
stei regiuni admirabile.

Blaga și Cotruș îmi sunt mai aproape
cu operele lor noi. Umul (un Jacobsen
al românilor) nordic în pasiuni, dar si-
cilian în construcție. Cine spune despre
Blaga că este amalgam germano-austri-
ac, nu cunoaște diferența între Werfel,
Mombert, Kaiser al germanilor și Bla-
ga al nostru. — Blaga este azi umul
dintre cei mari poeți în viață. Dar poate
și cel mai de seamă estet. „Fetele unui
veac“ sunt numai lovitură de spadă.
Lupta se va începe definitivă, mai târ-
ziu. Blaga are curajul să lovească în
estetica veche. Numește arta lui Dela-
croix „gesturi teatral svicnite“. Numeș-
te cu o seninătate olimpică „romantic“
pe Cuvier (auziți d-lor histologi) și în-
drăznește să spue că lucrările lui Fou-
rier, Cabet, Proudhon, Owen etc. sunt
„inceputuri cu caracter utopic.“

Incercați să cetiți essay-urile asupra
lui Van Gogh, Nietzsche, Aug. Comte,
Teatrul nou,.... și veți sta uimiți de ceia

ce-a-i cetit: Blaga răstoarnă călimarul
în care s'a adunat cu atâta trudă cer-
neala lui Baumgarten și până la Bene-
detto Croce... cerneala „erudiției“. Este-
tul Blaga este și poetul Blaga: pare un
imitator pentru acei, care nu cunosc
povestea oglinzilor venețiene. Blaga dă-
ruește însă și în aceasta operă, momen-
te de adevărată plăcere estetică. Și cât
de original este? Depinde, cât de paș-
nică este revolta noastră, ori consimți-
rea. Pe unii, care se împacă ușor, îi va
revolta ca un grimace cartea lui Blaga.
Dar, aceia, care vor ceti nu numai pe
Taine, ci și pe Much... pe Bergson cât
de des, și cât de puțin pe autorii cele-
brelor inutilități filosofice, importate la
noi în România de către metodști și azi
agresivi vor putea observa în opera
lui Blaga linia de ascensiune a gândi-
rii și a simțirii noi românești.

Cotruș este poet de adevărată marcă
europeană. Ultima lui colecție de ver-
suri „In robia lor“, este un cadou de
primăvară al acestui an trist și năpă-
stuit. Poesia lui Cotruș e evoluționară.
Este ceva din furia cosmică a lui Pe-
tôfi, din ficțiunea strigătelor lui Leo-
pardi și din atavismul turanic al lui
Ady. Iacă nu vă spun decât un vers:

UN PLUG

Un plug s'apropie de zarea fumurie-a șesului.
Un vânos, înmouat țaran îl ține liniștit de
coarne,
Și ca un negru șarpe uriaș ce dă să se ră-
stoarne
Se 'ntinde brazda lucie, sub cer, pe urma lui,
Iar înaintea ei, domol,
Boi și om s'apropie din depărtări spre mine
Ca din altă lume....

Zările se jîmpezesc ușor-ușor în fața mea
Și nu știu cum, îmi pare că din fundul vre-
murilor
Un străbun puternic, cu obraji arși de soare,
Cu cămașa albă,
Își mână ogorul ceții și al veacurilor,
Plugul lui de lemn și boii-i trudnici, către
mine....

Și veți recunoaște că numai lui Is-
raels i s'a dat, să realizeze, cu mijloace
atât de simple: ideea fatalismului. În
versul lui Cotruș este esența socială,
ca într'un magic cristal venețian, as-
cuns în palatul detronațiilor prinți.

Este rar, și nepretuit acest parfum, căci
nu se găsește decât în scriinul sufletesc
al artiștilor mari. Cotruș este din fami-
lia artiștilor nefericiți, care nu-și cu-
nosc părinții și nu-și pot blestema, ca
Shelley, nepoții.

Este un țeran, care simte fiorul tele-
grafului veșniciei și tot nu ai cuteza
să spui, că este din neamul lui Burns.
Vulcanismul eruptiv al lirei acestui a-
nahoret arădan, a surescitat somnul

prafului pe ochii nepăsători ai corbilor
literari dar lancea ce-o înfige în o-
gorul culturii românești poetul atâtor
suferinți, o asemui cu stindartul ce l-a
înfipt Cook. Drapelul lui Cotruș poate
că este violet, ca al lui Iehân Rictus...
dar' supt cutele lui se ascunde secolul
al XX-lea.

„Veniți la Hristos“ ne spune în noua
carte de predică, Episcopul Aradului,
Dr. Grigorie Comșa. Sunt predică. Pre-
dică pentru preoți, dar le va putea ceti
oricare gânditor, căci este o mare gre-
șală a crede că arta credinței, nu este
un impuls de intelectualitate. Cetesc
cărțile lui Thomas de Aquino, asupra
lui Loyola, Francisc d'Assisi, predicile
lui Pater Matthew, ori minunatele dis-
cursuri ale Papilor Ioan, am răsfoit
de-a'âtea ori cărțile bizantine, rugă-
ciuni, stihuri, cântece, predică... Biblia
este și azi lectura de cea mai perfectă
structură estetică... de ce, să nu ne
induișăm de povețele bune și drepte
ale Arhierelui? ... Doar Episcopul
Comșa a trăit o viață de suferinți. A
trăit greu, a muncit mult, a fost chinat
de sbiri, a scăpat de prigoniri... și a fost
incoronat ca prinț al credinței.

Sunt frumoase, duioase, pline de iu-
bire predicile marelui preot. Eu le-am
cetit și mi-am adus emoționat aminte
de-o noapte, când l-am văzut pe Epi-
scopul Comșa ridicând simbolul credin-
ței și în sufletul meu, și simt, că acest
Arhieriu va fi un stăpân puternic al
sufletelor rebele. Condeșul este tare ca
otelul... dar cuvintele, sunt curate, ca
lacrimile copiilor.

Și grămadă de cărți, nu mai se sub-
țiază. Mai așteaptă rândul lor cărțile
lui Dr. C. Petranu profesor universitar
și Ion Mehedinteamu tipograf. Amândoi
îmi sunt prieteni buni, destui de buni,
ca să nu se supere, că îi pun alături.
Mehedinteamu este muncitor. Muncește
din greu, și cunoaște pe toți scriitorii
mari. Îi înțelege; pasionat cultivator al
frumosului, deși nu are Romeo-Alfa, și
vestmintele nu i le croește Leon, „ti-
pografu“ cum i-ar spune disprețul bur-
tă-verde, este pentru mine un adevărat
„litterary gentleman“. „Insemnări ome-
nești“ este cartea recentă a acestui pa-
sionat scriitor, care nu jură pe Hotel Pi-
modan, nu dorește recunoașterea repe-
tentului estet Lovinescu, nu se vârtă în
herghelia celebră a curentelor și „isme-
lor“, și scrie liniștit și frumos, ca un
misionar, pagini triste din viața celor
trști. „Poema în proză“ este deja ana-
hronică. Baudelaire o face inutilă pen-
tru alte literaturi. Jules Renard a încer-
cat să se apropie de autorul atâtor e-
nigme din „Fleurs du Mal“... Și Mehe-
dinteamu, tipograf român, care cetește
poate mai mult ca un milionar, și este

Actualitatea problemei minoritare

mai sărac ca soarecelul bisericii Notre Dame.... cutează să prindă în poemă în prosă ceia ce pentru istoria lumii a înscenat revoluția franceză. „O femeie tușea pe stradă“. Cetiți mai ales, când sunteți sătui cartea celor ce sunt flămânzi...

Doctorul Petramu este savant. Tânărul profesor dela Universitatea din Cluj, magistrul al istoriei artelor... a dat deja dovezi, că are ghiare de leu. Când altii, n'au izbutit, cu sgârâitul permanent al condeului ros până n'capăt, să fie măcar remarcați în arena europeană, unde se țese pânza științei... tânărul profesor savant din Cluj, cu treizeci și doi ani lui, a putut provoca discuții în reviste străine, cu uși greu de deschis. Germania, Italia, America și Franța, a dăruit câteva critici operelor, care fac concurență anilor profesorului elegant... La noi, pe lângă prestigiul câștigat, sunt mulți, care nu pot ierta d-lui Dr. Petramu, că este un viveur și că grelele ocupații nu-l împiedecă, de-a purta cravate de mătase și pantaloni croiți bine. Sagan nu poate fi... savant.

Aparențele sunt însă trecătoare. Cărțile savantului nostru sunt valori reale, care au totdeauna scop practic. — Dr. C. Petramu este singurul specialist în România, care cunoaște până în amănuntele cele mai adânci problema monumentelor noastre artistice. Noua lui carte „Revindicările artistice ale Transilvaniei“, este pe lângă că are o înfățișare occidentală, o lucrare occidentală în sensul strict al cuvântului. Nici o notă diplomatică nu spune atât de pregnant, ce putem cere, ca revindicări artistice, dela Alianți și foștii dușmani. — Profesorul Dr. C. Petramu, ne arată, cât de pripite pot fi lucrările diplomației... și cât de necesar este, ca diplomații să nu-și uite de concursul specialiștilor, când își prezintă nota de revindicare.

Specialistul documentează nu numai cu scrisul, ci și cu reproduceri (90 ilustrațiuni), ce ne sunt valorile artistice risipite... o chemare la memoriale a oportuniștilor noștri.

Arhireu... estet... poet... muncitor... tipograf. Fiecare autor, cu o altă lume, cu alte concepțiuni, cu alte priviri în trecut și în viitor. Sunt apariții însă idealiste. Cărțile anunță lupta cea mai dulce... Lira și ciocanul, coroana de aur și creionul K. Iș R.... sunt toate prețioase pentru noi, care salutăm apariția fiecărei cărți cu acel respect, care se cuvine unor soli ai politicii contra politice. Beatus ille...

Inchid călimarul, arunc condeul, căci sună nervos și isteric, telefonul. De ce nu mă lăsați să cetesc?

Emil Isac

În articolul nostru precedent am arătat că pentru rezolvarea cât mai echitabilă a problemelor minoritare e mai bine să aruncăm un vâl de uitare asupra trecutului și să căutăm în prezent posibilitățile și mijloacele, care ne-ar putea duce mai sigur la scopul dorit și de minorități ca și de românism. Incheind deci, din acest punct de vedere, cronica trecutului, trebuie să deschidem în schimb cronica actualității.

Actualitatea în problemele minoritare are o îndoită importanță. Întâiu fiindcă în epoca aceasta se pun bazele de directive politice în noul stat român, iar în rândul al doilea fiindcă atât în mijlocul nostru cât și în rândurile minorităților se mai găsesc câțiva factori politici cu greutate, cari cunosc chestiunea minoritară din proprie intuiție și astfel sunt și chemați și în stare de-a putea da o deslegare echitabilă acestor probleme. Evenimentele din epoca politică recentă ne-au dovedit că guvernării de până acum ai noii României n'au știut să găsească calea de mijloc în politica față de minorități și au trecut dela un extrem la altul. E destul să amintim aci păctul dela Ciucea și acordul dela Cluj, cu toate urmările și efectele lor. În fața acestor două acte politice cu caracter mai general stau hotărârile dela Alba-Iulia. Dar în vreme ce acestea din urmă erau emanațiunea unor momente de înălțare sufletească a unui întreg popor, celelalte pactări și acorduri erau numai rezultanta socotelilor electorale ale unor partide politice.

Evident, că atât unele cât și celelalte aveau caracterul actualității, în sensul obișnuit al acestei concepțiuni politice.

Dacă cercetăm însă cu mai multă temeinicie caracterul actualității unora și altora, vom vedea că e o foarte mare deosebire. Actualitatea hotărârilor dela Alba-Iulia constă în caracterul adânc al transformărilor politice generale și ele nu vorbesc de concesi și avantagii, ci de drepturi consfințite prin însăși dezvoltarea istorică a evenimentelor. Ele exprimă triumful ideilor pentru care s'a făcut războiul mondial. Hotărârile dela Alba-Iulia au deci caracterul actualității istorice.

Pactul dela Ciucea și acordul dela Cluj aveau însă numai o actualitate electorală, cu caracter trecător. S'a văzut, că amândouă s'au prăbușit înăi înainte de-a fi puse în aplicare, în vreme ce hotărârile dela Alba-Iulia devin tot mai actuale, cu cât se complică mai mult situația politică a țării.

Problemele minoritare au deci o dublă actualitate: una istorică, și alta electorală. Cea electorală are caracter efemer și poate da roadele imediate, mai cu seamă de ordin material și personal, dar poate tot atât de ușor să compromită totul, prin faptul că o minoritate își leagă soarta sa politico-istorică de soarta unui singur partid politic. În schimb nu cere minorităților nici un efort moral, ci numai înfrângerea unei repulziuni de câteva momente, ce trebuie s'o resimtă orice om când pune stampila de votare pe o listă care nu-i aparține sufletește.

Actualitatea istorică, așa cum o vedem noi în hotărârile dela Alba-Iulia, impune însă minorităților eforturi morale ceas de ceas, zi de zi. Aceste hotărâri, având la temelie lor drepturi consfințite prin tot trecutul istoric al popoarelor conlocuitoare pe pământul de azi al statului românesc, impun în mod logic minorităților etnice îndatorirea de-a contribui în baza principiului egalității politice din toate puterile lor la cimentarea acestor drepturi și la dezvoltarea și perfecționarea lor în conformitate cu nouile împrejurări, în care trăim acum cu toții împreună. Lucrul acesta nu se poate desăvârși însă numai prin participarea minorităților la viața politică și numai în sensul de a-și apăra interesele lor strict naționale. Partea politică e lătura cea mai proastă și mai antipatică a vieții publice românești, și prin cultivarea unilaterală a acestei părți minoritățile etnice nu se vor putea apropia sufletește de poporul român. Fără o apropiere sufletească între noi și ele problema minoritară nu se va putea rezolva însă niciodată în mod echitabil.

Viața noastră publică are, în deosebi pe teren social și cultural, zi de zi manifestări vrednice de luat în seamă, care dovedesc că poporul român are un puternic puls de viață. Ce cunosc minoritățile din aceste manifestări? Presa lor, periodică și cotidiană, astfel destul de atentă față de toate manifestările omenești, nu are față de manifestările curate românești aproape nici un interes. Pe ziaristii și publiciștii minoritari nu-i interesează din lumea noastră decât politica și iar politica.

Concepția aceasta despre actualitatea chestiunilor este greșită, fiindcă ea se referă la o actualitate a faptelor, iar nu la aceea a ideilor și sentimentelor. Tocmai minoritarii s'au putut convinge, că pentru ei nu faptele politice dela zi la zi sunt cele mai importante, ci numai concepțiile și ideile politice generale au o adevărată valoa-

re reală pentru ei. Dar aceste concepții și idei se nasc și se dezvoltă dintr'un întreg complex de lucruri, care sunt manifestările de totfelul ale vieții noastre publice.

Trecând la concluzia celor expuse mai sus ne-am exprima dorința, ca presa minoritară să devină mai actuală în tot ceea ce privește viața publică românească, căci numai astfel cetătorii lor vor putea să-și schimbe părerile vechi ce le au despre poporul român, dându-li-se puțința de-a uita trecutul în vederea unei colaborări la rezolvarea problemelor minoritare în conformitate cu interesele lor și ale statului român.

Minoritarii ar trebui să mai țină seamă și de împrejurarea, că în generația de azi mai sunt încă români, cari cunosc limba lor și astfel pot informa

opinia publică românească despre ceea ce scriu și fac dânsii. Când se va stânge însă generația aceasta, tot mai puțini români își vor însuși limbile minorităților și informarea opiniei publice românești va deveni tot mai defectuoasă. Pentru aceea trebuie folosit timpul, ca apropierea sufletească între noi să se facă acum, căci din ce trece vremea înțelegerea devine tot mai dificilă. Caracterul ce i-se va impregna însă epocii noastre va avea o covârșitoare influență asupra evenimentelor în viitor.

Problemele minoritare nu se vor putea rezolva, prin urmare, în cadrul actualităților electorale, atât de salutare în aparență, ci numai prin frământarea continuă a actualității istorice, care creiază ideile și sentimentele întemeiate pe drepturile consfințite de veacuri.

Ion Băilă

INVĂȚĂMÂNT-EDUCAȚIE

Învățământ unitar sau divizat?

(Sfârșit)

Noțiunea școlii culturii, pretinde și are drept scop introducerea individului în templul sacru al culturii; ceea ce înseamnă a desvolta în el o viață sufletească culturală activă. Școala culturii e aceea, ce are drept scop realizarea personalității libere, în înțelesul omului de caracter, căci spiritul absolut se desvâlește și se întrupează, ca spirit obiectiv, în personalitățile intelectuale ce au învins zăgăzurile și îngustimea unei vieți individualiste. Dar acest spirit al culturii își ia începutul în istoria culturii naționale, unde forma lui absolută se obiectivează și se realizează; cum spune d. Rădulescu-Motru, în școala viitoare a naționalismului.

Aci, în școala culturii naționale suntem puși în fața problemei așa zisă a educației formale și materiale, fapt ce nu însemnă că ea n'ar avea și datoria transmiterii și promovării cunoștințelor pozitive, căci e un fapt cunoscut că o adevărată cultură temeinică nu se poate realiza decât printr'un apanaj de cunoștințe pozitive. Ca atare, nu poate fi vorba de o disconsiderare a cunoștințelor reale, cum susțin reprezentanții realismului și cum poate întâlnim la unii reprezentanți ai formalismului exagerat, căci cu cât posedă cineva cunoștinți mai multe și mai temeinice cu atât el se găsește mai avansat pe drumul adevăratei culturi. Însă, numai acele cunoștinți posedă o valoare pentru învățământul secundar cari se încadrează în concertul armonios al scopului educativ general, ce se urmărește prin acest învățământ. Nu utilitatea lor practică imediată, cu tendința de specializare, poate să formeze rostul acestor cunoștinți din domeniul lumii pozitive în cadrul învățământului secundar, ci numai valoarea

rea lor educativă generală, în evoluția de gândire, simțire și voință a individului. Ele să fie numai elemente vii în ajutorul câștigării unei adevărate concepții despre lume și viață. În formă aceasta, școala culturii va trebui să alimenteze cele două laturi: latura individuală și cea socială a vieții. Ambele întregindu-se reciproc și realizându-se una prin alta. Latura individuală urmărește formarea personalității de caracter, ce în școală nu se poate azi realiza decât adăpându-se la isvorul cunoștințelor pozitive; la acel isvor ce cuprinde în sine atât produsele culturii intelectuale și morale cât și pe cele materiale din depozitul de energie al genului uman.

În primul rând însă aceste elemente ale culturii, vor trebui să fie scoase din depozitul de energie al neamului căreia școala îi aparține și cărora ea trebuie să-i servească. Numai pe bazele și prin dezvoltarea culturii specifice și obiective, căreia fiecare psihologicește și fizicește aparține, se poate cineva ridica la nivelul spiritului culturii universale. Acesta e un adevăr, ce rezultă clar atât din viața indivizilor cât și a popoarelor. Ca atare, el trebuie să călăuzească și spiritul învățământului nostru secundar, unde se cimentează primele condiții favorabile de dezvoltare ale acestei culturi.

Al doilea principiu, indicat mai sus, acela al muncii, pretinde mai multă energie de creație spontană; pretinde mobilizarea tuturor forțelor individuale în opera de creație, creație necesară existenței individuale și sociale. Pretinde, în locul pasivității elevilor, sau chiar al unei activități de natură mai mult reproductivă, o activitate productivă spontană. Nu înmagazinarea de cunoștințe, cari pot să rămână în mare parte elemente moarte, ci

trezirea acelor forțe ce sunt în stare a crea din propria lor inițiativă. Nu memorizarea de cunoștințe dispartate, ci activarea lor.

Al treilea principiu, acela al unității, îl las să urmeze din concluziile ce le vom fixa la sfârșit.

Și acum, după ce am fixat aceste câteva principii, ce cred că trebuie să întru-nească și școala secundară cu caracterul ei de cultură generală și cu scop exclusiv educativ, las să urmeze câteva păreri, exprimate la noi în jurul formei și conținutului ce trebuie să îmbrace școala noastră secundară: liceul.

Mă vom măsura numai la câteva și acestea numai în liniamente generale, întru cât, cred că ele sunt destul de bine cunoscute tuturor.

În ce privește actualul proiect de reformă al d-lui dr. Angheliescu cred inutil a mai aminti, întrucât el prezintă o concepție pedagogică destul de șubredă. Ne dă însă un amalgam foarte curios de licee, începând cu așa zisul liceu clasic unitar însoțit de o serie întreagă de alte „licee“ practice, de gospodărie, agricultură, tehnică, tâmplărie, etc., toate lipsite de o fundamentare serioasă, sistematică și științifică. Prima reformă a învățământului nostru secundar dela 1864, a adoptat ca tip de școală secundară liceul unitar, cu predominanța absolută a limbilor clasice, latina și greaca. Era mai mult o imitație a liceelor clasice din apus, în care însă s'a făcut o combinație în același plan adoptându-se pe lângă limbile clasice și învățământul studiilor reale, natural într'o măsură mai restrânsă. Acesta era de altfel liceul „tip“ al timpului de atunci.

A doua reformă generală, a învățământului nostru secundar, dela 1898, a schimbat complet tipul vechiului liceu, adoptând forma trifurcării, în liceu clasic, clasic-modern și real, formă susținută de C. Dimitrescu-Iași, raportorul legii dela 1898. E forma școlii noastre secundare ce s'a menținut până azi. În urma acestei reforme liceul clasic la noi a dispărut aproape ca totul. Secția clasică a rămas aproape fără elevi. Ceva mai bine s'a menținut secția clasică-modernă. În schimb, secția reală a luat o dezvoltare tot mai puternică, atrăgând numărul cel mai mare de elevi.

Acum, după marele război, problema unei noi reforme a învățământului nostru secundar se impune ca o necesitate de prim ordin. Dar acum nu poate fi vorba numai de o simplă reformă, ci de o reorganizare fundamentală a învățământului secundar. Viitoarea îndrumare culturală, ce va trebui să emaneze din viitoarea școală secundară, trebuie să sintetizeze în sine un ansamblu întreg de probleme și factori cari până mai eri nu i-se împuneau. Sunt probleme și factori de ordin cultural, social și material-economici, cari pe lângă o notă generală unitară și comună, azi mai prezintă și anumite note specifice, din aceste domenii, aduse de fiecare provincie în parte.

Și acum las să urmeze argumentul pentru susținerea tezei celor două curente

din învățământul nostru secundar. Argumente reînviat în timpul din urmă, cu ocazia punerii în discuție a ante-proiectului de lege pentru învățământul secundar. Ele provin pe de-o parte din tabăra acelor cari susțin tipul liceului clasic, iar pe de altă parte din tabăra acelor reprezentanți cari susțin tipul liceului trifurcat și în special liceul real. Pentru învățământul clasic, mă mărginesc, în schițarea argumentelor, la acele concluzii la cari s'a ajuns în congresul filologilor români ținut la București în anul trecut și redată de d. prof. univ. V. Bogrea în „Revista generală a învățământului“, No. 9, 1925, sub titlul „Pentru învățământul clasic“; precum și câteva considerațiuni din lucrarea: „Învățământul trifurcat și învățământul clasic“ de Cezar Papacostea București, 1913.

Pentru învățământul trifurcat și real menționez propunerile și concluziile facultății de științe din Cluj, redată într-o broșură de d. prof. univ. G. A. Dima (Reforma învățământului secundar, Cluj, Ardealul 1926).

Argumentele aderenților clasicismului, în câteva cuvinte, sunt următoarele. Natural, menționez numai pe cele mai principale. Ele sunt de ordin cultural, moral, social și politic.

1) De ordin cultural-general ar fi faptul, că întreaga cultură și civilizație modernă se bazează aproape exclusiv pe cultura și civilizația antică greco-romană. Fără pătrunderea și cunoașterea acestei culturi, legată de cunoașterea celor două limbi clasice, nu e posibilă pătrunderea exactă a culturii și civilizației moderne. Cultura noastră de azi, după dânsii, n'ar fi decât o nouă fază a culturii greco-romane.

2) La acest argument se mai adaugă pentru noi, românii, acela de ordin național: păstrarea conștiinței vii de romanitate noastră prin cultivarea limbei latine.

3) Al treilea argument, pentru păstrarea liceului clasic, e acela de ordin moral și politic. Aci se invoacă spiritul de moralitate, ordine, libertate și de autoritate ca elemente atât de puternice ale vieții și lumii romane. E principiul de educație etică și socială, care e spiritul de disciplină și echitate romană, și care rezultă numai din limba, literatura și cultura acestui popor.

4) Și în fine al 4-lea argument, care e de ordin pedagogic formal și care susține că construcția logică și psihologică atât de perfectă a limbei latine, ar fi cel mai bun mijloc de educație a spiritului copilului. Prin limba latină s'ar forma în cea mai bună măsură spiritul judecății logice și totodată critica științifică.

Reprezentanții clasicismului mai susțin teza lor și prin următoarele argumente, cu cari ei se ridică contra liceului trifurcat. Ei susțin, că liceul nu poate fi o școală de specializare ci numai o școală de cultură generală așa zicând, enciclopedică. Specializarea, după dânsii, n'are ce căuta în liceu, ea își are locul ei exclusiv la Universitate sau la institutele simi-

lare acesteia, căci atunci ar trebui să avem infinit de multe specializări. Liceul trebuie să fie, după concepția clasică, egalitar-unitar, dătător de cultură generală. Ei susțin, că o specializare din liceu și chiar la 14 ani, cum se practică nu e posibilă și nici admisibilă, căci la această etate o alegere serioasă a direcției, pentru care are chemarea să devină în viitor un bun specialist, nu este cu puțință a se realiza. (Cezar Papacostea op. citat).

În ce privește argumentul realiștilor că școala secundară trebuie să țină seamă de „spiritul vremii“ și de aptitudinile elevilor, iată ce reflectează d. Cezar Papacostea: „La liceul din Bârlad era acum câțiva ani o mare inghesuală la secția clasică, în schimb la secția reală pustietate. Toată lumea și chiar autoritatea școlară centrală aflase explicația misterului care nu prea era în „spiritul vremii“. Spiritul vremii era desmișcat la Bârlad de următorul fapt: limba greacă era profesată de domnul X iar matematica la secția clasică și modernă era profesată de d. Y ambii „pâinea lui Dumnezeu“; la secția reală însă profesă matematicile d. Z „biciul lui Dumnezeu“. Ministerul, voind să se convingă de adevărul explicației ce se dădea, a făcut probă contrarie și experiența a reușit. A trecut pe profesorul dela matematici Z., dela secția reală la secția clasică-modernă și reciproc pe Y. Și deodată secția reală a intrat în cursul vremii, populându-se în mod neobișnuit până atunci.“ Câte alte exemple de categoria aceasta nu întâlnim și nu știm cu toții. Dar la aceasta se mai adaugă și altele: dorința și interesele părinților cari în cele mai multe cazuri nu sunt câtuș de puțin în concordanță cu înclinațiunile firești ale copiilor lor, etc, etc.

Cu toate acestea, o anumită nuanță de așa zisă specializare, în cadrul liceului unitar și egalitar cu caracter clasic, e admisă și din partea reprezentanților acestei direcții. Iată ce scria în această privință d. Cezar Papacostea încă la 1913 în op. citat: „Eu cred că într'un an, care ar fi hărăzit cu totul și cu totul specializării, anume cel de al optălea, dat fiind faptul că specializarea este inteligentă, că prin urmare se face în cunoștință de cauză și după propriul imbold al subiectului, cred că în acest an, în care nu mai poate fi vorba de preocupări asupra altor materii, se poate dobândi diferența între ce se studiază într'un liceu specializat și ce se studiază într'un liceu comun în cei trei ani de specializare.“ Interesant este, că încă la această dată — 1913 — Cezar Papacostea numește acest an de specializare anul „preparator“, și cere să fie alipit Universității. Față de aceste argumente cari pledează pentru menținerea liceului unitar cu caracter clasic, las să urmeze și câteva teze și motive principale din tabăra reprezentanților cari susțin menținerea liceului trifurcat și în special secția reală.

1) În primul rând recurosc și ei că liceul trebuie să fie o școală de cultură generală, nu de specializare, însă, după părerea lor, această cultură generală se

poate mai bine realiza în cadrul liceului real și modern. Căci în acest liceu studiile cari se predau au un caracter viu, ele fiind scoase din realitatea vieții de azi în care trăim și ca atare ele au o mai mare însemnătate pentru viață și totodată o mai puternică influență educativă asupra tineretului.

2) Cultura generală pe care o dă liceul real, cred acești reprezentanți, pregătește mai bine pentru condițiile vieții moderne, cel puțin pe majoritatea acelor cari doresc să facă parte din pătura conducătoare și mijlocie a societății, ce satisface necesitățile prezente ale societății.

3) Prin această cultură generală cu caracter real se dezvoltă într'o măsură mai largă spiritul științific, caracteristic și necesar vieții moderne. El sporește puterea de observație și ajută la formarea spiritului filosofic-științific, așa cum îl cer ideile timpului nostru, familiarizând elevii cu metodele de cercetare științifică.

4) Liceul trifurcat corespunde și unei realități psihologice-pedagogice ce reprezintă fiecare individ, întrucât prin el se alimentează și se realizează diferitele tipuri de aptitudini, cari se manifestă încă dela această etate. Ca atare el ajută la individualizarea învățământului secundar.

5) În fine se mai adaugă și experiența popoarelor de cultură din apus, (Franța, Germania) cari încă au adoptat acest tip de școală secundară și unde a ajuns la deplină validitate teoretică și practică.

Dar nu numai în străinătate ci și la noi el s'ar fi validat, întru cât după statistica Ministerului aproape 60 la sută, din absolvenții liceului din vechiul Regat, în ultimii 28 de ani de când există la noi liceul real, sunt absolvenți ai liceului real. Ba chiar ceva mai mult; din cele 17 licee clasice, câte erau la 1898 (în vechiul Regat), n'a mai rămas în ființă decât o singură secție clasică la liceul Sântul Sava din București, pe când în licee reale erau 34; natural până la Unire.

Am amintit câteva din argumentele principale susținute de ambele părți spre a putea avea o privire mai completă și mai obiectivă.

Să vedem acum ce concluzii și desiderate putem prezenta, cu privire la forma și conținutul ce va trebui să primească liceul nostru în viitor, cu privire la înțelegerea ce ne-am pus: învățământul unitar sau divizat?

1) Liceul este și va trebui să rămână, o școală de cultură generală, cu un singur scop; acela educativ, al formării personalităților de caracter. Diferitele materii de învățământ ce se predau în liceu nu pot urmări alt scop în afară de acesta indicat.

2) Orice tendință de specializare a diferitelor discipline nu-și poate avea rostul lor în liceu. Aci nu se admite nici-o specializare în direcția studiilor clasice precum nici o specializare în direcția studiilor matematico-sociale.

3) Conținutul culturii generale ce trebuie să se dea în liceu, se alimentează din produsele culturii umane universale

cari au devenit un bun al tuturor, din domeniul creațiunii intelectuale morale și materiale; dar mai ales ea trebuie să se alimenteze din produsele culturii naționale în toate domeniile ei de creație. Acest din urmă factor e cel mai prețios și totodată cel mai esențial, întrucât școala secundară trebuie să poarte pecetea caracteristică a culturii obiective a neamului din care face parte și căreia în primul rând ea e chemată să-i servească. Ea trebuie să devie o școală cu adevărat românească.

4) Dacă totuși poate fi vorba de o așa numită „specializare“, în cadrul liceului, atunci ea e admisibilă numai la acea dată, când s'a încheiat complet ciclul culturii generale necesare tuturor și când adevăratele înclinațiuni psihologice firești ale individului de fapt o cer. În orice caz ea nu poate să înceapă la etatea de 14 ani, ci numai între 16—17 ani când anumitele înclinațiuni psihologice ale individului sunt mai bine cristalizate, prezintându-ne deplina siguranță a perpetuării și evoluției lor sigure în aceeași direcție. Mijloacele de determinare a acestor diferite aptitudini psiho-fizice, nu pot fi altele decât acelea ce ni-le pun azi la dispoziție metodele de analiză psihologică din domeniul psihologiei și pedagogiei experimentale moderne, cari ne prezintă cea mai mare siguranță că nu putem da greș. Natural, realizarea practică a acestui desiderat rămâne încă, durere, un ideal al viitorului, mai ales pentru țara noastră, unde i-se dă prea puțină atenție.

În orice caz, motive de simpatie personală pentru anumiți profesori din partea elevilor, precum și diferite interese personale din partea părinților, sau altele de categoria acestora, nu pot să devie norme în vederea alegerii uneia sau celeilalte direcții, căci ele ne duc la rezultate fatale atât pentru individ cât și pentru școală.

Ca atare această specializare, în cadrul liceului, nu o putem concepe altfel decât în forma de „obștini“, pentru anumite grupe de materii, pentru cari aptitudinile elevilor sunt în mod științific determinate. Ea nu poate avea loc decât în ultima clasă, — a opta — sau cel mult în ultimele două, și va rămâne în cadrul liceului cu profesori bine pregătiți, și nici de cum la Universitate, cum se susține din partea unora.

5) Pentru reforma de încheiere și îndrumarea sănătoasă a învățământului nostru secundar, experiența și sistemul adoptat de țările din apus, nu poate forma indiciul și argumentul principal. Cu drept cuvânt observă următoarele, cu privire la aceasta, d. Cesar Papacostea (op. citat): „O mare calamitate pentru viața noastră socială și națională a fost transportarea îmbrăcăminții luxoase a apusului, pe trupul modest și simplu al corpului nostru social, care a fost, și cu regretul nostru unanim, este încă în orient. De aceea vom zice: . . . apusul cu nevoile sale și orientul cu ale sale. Ce se potrivește de pildă, corectitudinea din viața

publică a germanismului cu hatărul și politicianismul dela noi?“ dar mai de parte, cu privire la existența unui spirit public și al vremii, zice: „La noi există cel mult un spirit politic, în sensul că: dacă o măsură vine dela partidul meu, e bună, trebuie să fie bună, pe când dacă vine dela partidul advers, e rea, trebuie să fie rea . . .“

Ca atare și în această direcție soluția nu

ne o pot da decât numai necesitățile noastre interne, legate de realitatea faptului în care trăim. Deviza nu ne poate fi alta decât o analiză serioasă, științifică și desinteresată a realității noastre proprii, sub toate aspectele ei culturale, sociale și economice, care singură ne va putea indica drumul cel adevărat ce trebuie să urmăm.

Petru Ilcuș

DISCUȚII LITERARE

Asupra limbii

— Cum se scrie în zilele noastre —

III.

Nu contemplam încă decât o unitate *culturală* a neamului nostru, când scriam — va fi vr'un sfert de veac de-atuncea — primele mele „observări asupra limbii cum se scrie în vremea de față“, — și dintre cari pe unele le-am strâns într'o broșură sub titlul: „Știi românește?“ — care a avut două edițiuni, iar astăzi nu se mai găsește în librărie, — ca o dovadă că *nu mai trebuie*. — Nu mai trebuie oare? Dacă cel puțin acele câteva observații, cari au fost recunoscute drept juste de către toți cei cu simțul limbii și cu adevărata pricepere a dezvoltării ei *firești*, neforțate, și-ar fi avut efectul lor, poate că într'adevăr n'ar mai trebui. Dar carul de oale a fost mai tare decât măciuca, și merge în-perturbabil înainte.

Vreau să revin în acest capitol asupra acelor observații pe cari le făceam cu privire la ceea ce numiam atuncea: „limba aici și dincolo.“ Batjocorirea în *bloc* a limbii folosite în Ardeal, am socotit-o excesivă și nedreaptă. Regretatul publicist Al. Ciurcu a fost cel dintâi care a venit în ajutorul felului meu de a vedea, arătând cum erau mult mai *românești* unele expresii „întrebuințate de frații noștri de dincolo și aproape de loc de cei de aici“ — adică din țară, cum ziceam pe atuncea. Cita, printre altele, cuvinte ca: „dealtmintrelea-dealtminteri, — oare, doară, bunăoară, pătrar (în loc de sfert), harnic, hărnicie“, etc. Tot sub influență ardeleană s'a luptat în contra multor franțuzisme ce năpădiseră limba scrisă în „jurnalele din țară.“ „Se întrebuințau atunci în scriere, — zicea Al. Ciurcu, — cuvinte ca: preseanță, perseverență, insistență, persistentă, capabilitate, perspicacitate, stimulațiune, dispozițiune, serenitate, plenitudine, constanță, misiune, agitațiune, estropiare, concluziune, participant, culpă și culpabil, etc., cuvinte cari se întrebuințează și azi; dar noi nu scriam decât: precădere, stăruință, hărnicie și destoinicie, pă-

trundere, îndemn și imbold, pornire, aplecare și închinare, seninătate, plinătate, statornicie, menire și chemare, sbuciumare, mișcare și frământare, schilodire, pocire și schimonosire, încheiere, pârtaș, vină și vinovăție, etc. Tot noi scriam: cap și căpetenie în loc de șef; de frunte, frunțaș, înaintaș, fruntarie și graniță în loc de *frontieră*; amintire în loc de suvenir, îndrumare în loc de directivă, înfrurire în loc de influență, însușire pentru calitate, sorti, sorti de isbândă în loc de șanse de succes, prinsoare și rămășag în loc de *pariu*, folosință în loc de uzare, a isbuti pentru a parveni, a limpezi pentru a clarifica, a lămurii și desluși pentru a explica, a întregi pentru a completa, a înlesni pentru a facilita, a îngădui pentru a permite, a se feri și a ocoli pentru a evita, îndoelnic pentru problematic, desăvârșit pentru perfect, neasemănat pentru incomparabil, temelie, întemeiat, pe temeiul căruia, — în loc de bază, bazat, pe baza căruia, etc.“

După cum se poate vedea, regretatul Al. Ciurcu, el însuși ardelean de origine, a demonstrat nejustificarea năpădirii neologismelor de sub influența franceză, asupra expresiilor noastre băștinașe, avut lingvistic îndestulător, în cele mai multe din exemplele citate. Totuși, cum iarăș va putea constata oricine, foarte multe din acele expresii cari fac, ca să spunem și noi pe franțuzește: *double emploi*, sunt astăzi de întrebuințare curentă.

Dar ardeleanul Ciurcu, când stăruia pentru apărarea expresiilor neaoșe românești de invadarea neologismelor de superfetație, avea în vedere limba *poporană*, și nu aceea, tot atât de artificială, sau poate chiar și mai mult, a *păturii culte* din Ardeal.

În ce privește limba cultă, Ardelenii s'au diferențiat de cei din țară, cu câțiva termeni, deși nu prea numeroși, dar cari poartă îndeajuns pecetea fatalei lipse de unitate a vieții publice de aici și de dincolo. Pe măsura în care se des-

volta limba cultă în „Principatele unite“, Regatul de apoi, de pildă ca terminologie în toate ramurile vieții publice, și chiar limba literară, — Ardelenii n'au ținut pas strâns cu desfășurarea aceasta ci și-au croit o terminologie proprie a lor, pe bază latină, ce e drept, dar subț înrăurire germană sau maghiară.

Astfel stăruiesc până astăzi, și poate vor mai dăinui, expresii ca: *exmisul* (comitetului, etc.) pe când în țară s'a adoptat termenul: delegatul; apoi *emolumente*, *vadiu* (garanție), *proxim*, a *exceptiona* (de ex. purtarea cuiva, sau *prestațiunea* unui artist), a *escrie*, concurs pentru *exarendare*, a *recerca* (invita), — și altele a căror listă întregă cred că se va găsi în Vocabularul, a căruia inițiativă a luat-o „Astra“, încredințându-i redactarea profesorului Enea Hodoș, om fără nici o îndoială, pe deplin competent.

Nu zic că unora din acele expresii li s'ar putea tăgădui (sau *nega*) *românitatea*; — dar deoarece ele n'ar putea ajunge niciodată de întrebuintare generală, este mai bine, în interesul unității limbii culte, ca să fie înlocuite cu expresiile adecvate din vechiul Regat. Mai la urmă nu este important, dacă vom zice *poliță* sau vom zice *cambiu* (numai să nu zicem *vecsâl*), — căci pipă sau lulea e tot aia, — dar important este ca să zicem cu toții la fel, când e vorba de limba cultă; căci limba poporană are, și va avea întotdeauna, cum e și firesc să aibă, diferențierile sale, cari dau coloritul pitoresc al unei limbi *viă*, ce nu suferă calapoade sau *șabloane*.

Voi mai reaminti, — ca să nu lungesc prea mult acest paragraf, — că unele expresii, folosite mai de mult numai de cărturarii noștri ardeleni, au fost adoptate mai de curând (iar nu *mai nou* = *neulich*, cum scriu și chiar unii dintre reputații noștri scriitori ardeleni) și în vechiul Regat. Astfel este: a *promova*, *promovare*. Când am redactat Statutele Sindicatului ziariștilor din București, am scris, la articolul „Scopul Sindicatului“: 1) *promovarea* intereselor morale și materiale ale ziariștilor, — după care urmau celelalte puncte. Președintele de atunci al Sindicatului m'a întrebat mirat: ce-i aia *promovare*? Sau n'am știut să-i explic, sau n'am reușit să-l conving, cuvântul a fost șters și înlocuit cu: „ocrotirea“ intereselor etc. (ceea ce mi se pare că nu e acelaș lucru).

Dar *promovarea*! Expresia a fost adoptată în terminologia școlară din vechiul Regat: a *promova*, *promovat*, *promovați*, pentru școlarii trecuți dintr'o clasă într'alta. Dar termenul s'a întrebuintat, și mi se pare că se întrebuintează încă, greșit: Atâția școlari *au promovat* clasa, *cutare a promovat* și *cutare altul n'a promovat*... Cu desăvârșire fals, am zis: o clasă nu poate fi *promovată* nici de toți școlarii la un loc, și nici chiar de corpul profesoral întreg; ea, clasa, rămâne mereu la locul ei, iar *promovați*, pot să fie numai elevii; deci: atâția școlari au fost *promovați*, *cutare e promovat* și *cutare altul e lăsat repetent* sau *corigent*.

mai mare parte tocmai cu problemele politice cele mai pasionante, care preocupau lumea engleză deatunci: adică legitimitatea controversată a Elisabetei și problema, cui revine după eventuala ei detronare sau după moartea ei dreptul de succesiune la tronul Angliei.

Iată pentru ce autorul teatrului shakespearean, cu toată imparțialitatea sa în lupta celor două Rose, este un aderent atât de înfocat al familiei de Lancastre, iată pentru ce el introduce în piesele sale cu predilectie vădită personaje din familia Stanley, preamărindu-le acțiunile eroice, fidelitatea și noblețea inimii, iată pentru ce în Richard II-lea autorul se abate dela istorie, pentru a descrie în usurpatorul acesta pe însăși Elisabeta, care cu groază s'a și recunoscut în piesa aceasta și a interzis reprezentarea ei.

Ion Gorun

Chestiunea Shakespeare-iană

(Stăruie)

Dupăcum am amintit familia de Derby avea o situație excepțională în istoria epocii Elisabetei din cauza drepturilor ei eventuale la coroana Angliei și la succesiunea Elisabetei, o situație foarte delicată și adeseori primejdioasă. O vorbă imprudentă, o manevră suspectă, un complot care să fi fost adus în legătură cu vre-un membru al familiei acesteia, putea să atragă bănuiala și mânia Reginei Elisabeta asupra lui și să-i coste viața. Astfel Mama lui William Stanley și anchii lui au fost arestați și încarcerați în Tower, fiind bănuieți de înaltă trădare. Tatălui său, Henric de Derby, îi răușise odată să câștige întrucâtva încrederea reginei, și fu trimis chiar ca delegatul ei la Curtea Regelui Henric III-lea la Paris, pentru a-i conferi acestuia ordinul Jartierei. Dar suspect a rămas el totuși în ochii reginei, și mai cu seamă fii lui, Ferdinando și William, în cari partidul catolic pusese toate speranțele sale, fiindcă îi considera nu numai ca legitimi descendenți ai coroanei, ci și ca cei mai apti pentru guvernare. Adevărul acesta, că Ferdinando și mai pe urmă William Stanley erau candidații oficiali ai partidului catolic la coroana Angliei, ni se revelează într'o lucrare, care e azi foarte rară, fiindcă a fost oprită și arsă de guvernul Elisabetei, o lucrare apărută la 1594 și intitulată: „O conferință despre proxima succesiune la Coroana Angliei“, scrisă de Jesuitul Robert Parsons cu colaborarea cardinalului Allen. Lucrarea aceasta se ocupă numai de problema, că anume care descendentă a familiei de Lancastre e legitimă pe tronul Angliei — și se încheie cu concluzia, că pretendentul de preferat este William Stanley, „fiindcă el încă nu este însurat, și fiindcă e cel mai apt să guverneze“.

Pentru a evita orice bănuială contele de Derby la 1598 se hotărî să pue un nume sub titlul dramelor sale, apărute până atunci anonim, și alese pe William Shakespeare, fiindcă-l cunoștea deja de mulți ani, acesta făcând parte din trupa fratelui său Ferdinando, și probabil fiindcă avea renumele de Ion Factotum, om debruier și de afaceri. William Shakespeare conta dealtfel ca o firmă, sub care multe piese au apărut, pe cari critica de azi le consideră ca fiind scrise de altul sau de alți scriitori străini de autorul teatrului adevărat shakespeare-ian. Atribuind Stanley unui om de rang social inferior piesele lui, acestea în cadrul îndepărtat al istoriei pierdeau importanța; tendențiozitatea și caracterul lor agresiv, odatăce nu apă-

Cum ar fi îndrăsnit Shakespeare actorul să facă asemenea aluzii vătămătoare la adresa Reginei, el care trăia din grația ei?

În dramele acestea istorice marele senior pretendent la coroana Angliei expunea „chestiunile cele mai grave, cari se agitau în jurul lui, fiind el singur direct interesat la soluționarea acestor controverse politice,“ și-și confia toate dorințele, toate preocupările, toate speranțele sale cele mai intime! Iată pentru ce Stanley ar fi plătit cu viața divulgarea secretului său, deoarece sub numele lui, al pretendentului, toate aceste piese ar fi avut un înțeles tendențios atât de evident, încât n'ar fi putut scăpa, dată fiind calitatea lui de pretendent recunoscut la tron, de învinuirea înaltei trădări.

Pentru a evita orice bănuială contele de Derby la 1598 se hotărî să pue un nume sub titlul dramelor sale, apărute până atunci anonim, și alese pe William Shakespeare, fiindcă-l cunoștea deja de mulți ani, acesta făcând parte din trupa fratelui său Ferdinando, și probabil fiindcă avea renumele de Ion Factotum, om debruier și de afaceri. William Shakespeare conta dealtfel ca o firmă, sub care multe piese au apărut, pe cari critica de azi le consideră ca fiind scrise de altul sau de alți scriitori străini de autorul teatrului adevărat shakespeare-ian. Atribuind Stanley unui om de rang social inferior piesele lui, acestea în cadrul îndepărtat al istoriei pierdeau importanța; tendențiozitatea și caracterul lor agresiv, odatăce nu apă-

rea nici o concordanță între ele și contele de Derby.

În lumina acestei noi interpretări a d-lui Lefranc, Hamlet este de fapt piesa, dupăcum au afirmat-o criticii de-o sută de ani încoace, în care autorul s'a zugrăvit pe sine însuși! Hamlet este însuși contele de Derby, care a fost atâția ani de-a rândul prada frământărilor, a îndoelilor, și a indeciziei. Ca Hamlet, așa și contele de Derby a sovăit în acțiunea decizivă, în lovitura de stat, pe care trebuia să o dea Reginei, întâiu deoarece ca bun patriot reprobă orice intervenție străină în interiorul Engliterei și nu admitea proiectul partidului catolic de-a se face apel la ajutorul Franței, al Spaniei și al Papei, și în al doilea rând fiindcă avea un respect adânc pentru viața unui cap încoronat, ca reprezentant al forței naționale, al monarhiei și al voinței lui Dumnezeu pe pământ. De orice crime s'ar fi făcut vinovat un rege, oricât de grav ar fi usurpat dreptul altor pretendenți legitimi la coroana țării, totuși omorirea lui îi repugna contelui de Derby, fiindcă își da seama de consecințele multiple, de repercusiunile înfinit de mari asupra țării, ce un asemenea act atrage după sine.

Regret, că în cuprinsul acestei conferințe nu ne este cu putință să demonstrăm cu exemple din dramele istorice, cum se manifestă această concepție piesă de piesă.

Dar nu numai preocupările și ideile sale politice i-au inspirat compoziții dramatice contelui de Derby. Concordanțe incontestabile există între viața lui și întreaga producție literară shakespeareană. Aceste concordanțe ni se revelează cetind textul pieselor și dându-ne seama de toate aluziile țesute în dialoguri, în sonete, în poeme și tocmai aci zace meritul principal al d-lui Lefranc, de-a fi dat o explicație verosimilă la atâtea pasagii rămase obscure și enigmatice până aci. Sonetele au fost până acum explicate și interpretate în 70 de sisteme diferite, atât sunt de misterioase. Considerate ca opera lui Stanley, referindu-se la fata unui protejat, care a trăit în casa lui, ele devin clare și inteligibile. Împreună cu sonetele o serie de drame și comedii ne povestesc viața sentimentală amoroasă și pasiunile contelui de Derby.

Dragălașa comedie „Visul unei nopți de vară” a fost compusă, — dupăcum se presupunea deja dinainte — ca o piesă de ocazie pentru a se sărbători căsătoria contelui de Derby cu Elisabeth de Vere, fiica contelui de Oxford și nepoata Ministrului Burleigh. Căsătoria aceasta fastuoasă avu loc în 1595 în castelul regal din Greenwich în prezența Reginei, și fu însoțită de serbări strălucite și în special de reprezentațiuni dramatice. Urmează deci, că delicioasa piesă care este „Visul unei nopți de vară” să fi fost compusă de însuși mirele, ca o delicată atențiune și sărbătorire dedicată miresei lui în preajma nunții. Ea este de fapt plină de aluzii, cari evocă amintiri și particularități din viața tinerilor căsătoriți. Se știe de ex., că în piesa aceasta meseriașii din Atena reprezintă cu ocazia căsătoriei prințului lor Thezeus un interlud popular, Pyram și Thisbe. În episodul

acesta criticii au descoperit aluzii la spectacolele populare jucate de diletanți, de breslele meseriașilor, cari aveau loc în o-rașele de provincie, cu ocazia Rosalilor, și a zilei de Sânziene: Midsummer, în 24 Iunie. Ori, pe vremea aceea la Midsummer nu se mai țineau asemenea spectacole, decât numai în orașul Chester la care se și refera autorul, și la cari Shakespeare actorul nu asistase niciodată, cari însă au fost totdeauna patronate și asistate de conții de Derby, și în special de William, care petrecea cu predilecție în orașul Chester.

După lunile de miere urmară și zile de frământări și de chinuri sufletești. Din biografia lui William de Derby știm, că el a cunoscut accese de gelozie teribilă, că a făcut adeseori scene nevastei sale și probabil pe nedrept. Din cauza aceasta el își reduce pe cât e posibil sejurul la curte și trăiește împreună cu Lady Derby mai bucuros retras pe domeniile sale. Cert este că studiul și analiza geloziei conjugale formează și ea una din preocupările principale ale autorului teatrului shakespearean. E suficient să ne reamintim pe Othello și mai sugestiv încă Povestea de iarnă, care ne este aproape tuturor proaspătă în memorie.

În producția Shakespeareană se pot distinge clar trei epoci. Operele scrise înainte de 1601 sunt pline de veselie, de seninătate; dragostea, prietenia și simțămintele patriotice le inspiră aproape pe toate. În epoca aceasta cade și comedia „Zădarnice Eforturi de Dragoste”. Acțiunea ei se brodează pe evenimente contemporane, întâmplare la curtea regelui de Navarra, viitorul Rege al Franței Henric al IV-lea. Comedia aceasta ne prezintă atâtea persoane istorice din suita regelui, face aluzii la atâtea întâmplări din viața Reginei Marguerite de Navarre, și dovedește o atât de perfectă cunoaștere a spiritului francez, și a diferitelor obiceiuri dela curtea regelui Henric al IV-lea, cu viața lui plină de aventuri galante, încât e imposibil să admitem că Shakespeare actorul, care n'a depășit niciodată granițele țării sale, să le fi putut cunoaște; cu atât mai mult cu cât singurul izvor, Memoriile Margueritei n'au apărut, decât mult mai târziu, în 1648. Această spirituală comedie, împreună cu episodul Ofeliei din Hamlet, sunt reminențele contelui de Derby, din voiajurile sale.

Știm că Hamlet în actul al III-lea simulează indiferența față de Ofelia și pleacă din Danemarca. Ea inebunește de durere și moare. Hamlet se reîntoarce tocmai la înmormântarea Ofeliei, când află că iubita lui e în sicriu dragostea renaște cu putere în sufletul lui și durerea îl duce la desperare. Hamlet își pierde echilibrul moral prin revelația neașteptată a nenorocirii. O întâmplare similară s'a petrecut în realitate în Franța, cu d-ra de Tournon, fiica unei doamne de onoare a Reginei Marguerite de Navara, pe care Regina a descris-o cu accente impresionante în memoriile ei. Memoriile acestea n'au apărut însă decât în 1648, deci tocmai 46 ani în urma tragediei Hamlet. Contele de Derby, care a frecventat curtea de Navarra, tocmai scurt timp după derularea acestei drame de a-

mor, fără îndoială că a aflat-o acolo, din sursa directă, altfel nu se poate explica paralelismul desăvârșit, ce există între episodul din Hamlet și mpartea emoționantă a D-rei de Tournon.

În epoca a doua, adică după 1601 autorul teatrului shakespearean ne apare ca trecând printr'o mare criză morală, ne apare ca un om decepționat, care și-a pierdut iluziile și visurile. Epoca tragediilor lugubre, catastrofale cu desnodământ sinistru; chiar și comediile din timpul acesta, sunt pline de amărăciune. Operele acestei epoci sunt pătrunse de pessimism, ele descriu libertatea oprimată, trădarea, ingratitudea, torentul de vicii, care rupe cu sine și pe cei nevinovați. Eroii din dramele acestea sunt frământați de gânduri negre, sunt sfâșiiați de îndoeli, au moralul frânt; ei se întreabă la ce servesc sentimentele nobile și curate: iubirea, curajul, sacrificiul, desinteresarea? și ajung la concluzia lui Macbeth: „Viața nu este decât o umbră pribeagă, un biet actor care se sbuciumă o clipă pe scenă, și de care apoi nu se mai aude. Un basm spus de un nebun, plin de patimă și de sgomot, dar fără de înțeles.”

La ce catastrofă din viața lui Shakespeare actorul putea să corăspundă acest pesimism din operele atribuite lui? Și tocmai într'un timp când îi surăde norocul, când banii îi curg în abundență, când devine proprietarul fericit, care și-a realizat idealul său mărturisit?

Contele de Derby însă are motive cu prisosință de-a fi trist și îngândurat; în afară de speranțele lui politice, cari în epoca aceasta se năruiesc, el mai are și griji materiale, lipsa de numerar, datorii și procese de lungă durată cu văduva fratelui său Ferdinando, care îi contestă dreptul de moștenire la domeniile și reședința tatălui său, și cari aparținuseră totdeauna aceluia care moștenește și titlul de conte. Procesul dură 15 ani și-i cauză multă amărăciune lui William, pânăce însăfârșit fu decis de Parlament în favorul lui. „Negustorul din Veneția” se referia la dese situații materiale precare și penibile în care se afla William Stanley VI-lea conte de Derby.

În epoca a treia a producției shakespeareiene pasiunile tumultuoase ale autorului s'au potolit, în locul lor se reîntronează calmul filozofic, melancolia maturității, tonul indulgenței. Autorul se complace să fantazeze, să viseze, să introducă chiar anachronisme și deviații geografice, ca de ex. în Povestea de iarnă, fiindcă el privește cu ironie lumea.

În teatrul shakespearean se observă și o foarte precisă cunoaștere a peisajilor din Scoția, din Țara Galilor, și din Nordul Engliterei, apoi a mentalității diferitelor provincii, cu dialectele lor. Contele de Derby, care poseda întinse domenii în diferitele ținuturi și luase parte la mai multe expediții militare, era în măsură să câștige asemenea cunoștințe locale speciale.

Deasemenea s'a accentuat, că autorul operei Shakespeareiene trebuie să fi fost un mare amator și înțelegător al muzicii, fiindcă o folosește cu multă pricepere ca un

mijloc atristic pentru ridicarea efectului dramatic, și fiindcă știe să talmăcească, cu vădită pasiune, și cu un vocabular muzical extraordinar de bogat, emoțiile provocate de muzică. De câte ori un sentiment prea avântat e inexplicabil prin cuvinte, autorul ia refugiu la muzică, „care singură e în stare să înalțe sufletul până la ideal.“

Nimic din viața lui Shakespeare din Stratford n'ar putea justifica o asemenea senzibilitate și cultură muzicală. Contele de Derby nu numai că făcea muzica instrumentală, foarte la modă pe atunci la aristocrația engleză dar a compus chiar opere muzicale și a luat parte foarte activă la protejarea și dezvoltarea muzicii.

El vorbia perfect limba franceză, după cum o atestă cu admirație nora lui franceză Charlotte de la Tremoille într-o scrisoare.

Contele de Derby a avut totdeauna o predilecție pentru singurătate și pentru viața retrasă, care este de altfel preamărită și în numeroase piese din teatrul shakespeareian. Spre 1623 el se retrage tot mai mult din viața publică, introducându-l pe fiul său James în toate funcțiile înalte pe cari le deținea. Această retragere el a descris-o în piesa „Furtuna“ în care iarăși și-a făcut autoportretul, foarte interesant de analizat, dacă timpul ne-ar permite-o.

Și modificările de text pe cari le oferă prima și a doua ediție complete a operelor acestora, dela 1623 și 1632 le-a putut îngriji tot contele de Derby, fiind încă în viață. Toate nedumeririle prin urmare, toate enigmaticele, pe cari le oferă opera aceasta impozantă, se explică atribuind-o lui.

Cu toatecă după moartea reginei Elisabetha întâmplată la 1603, succesiunea la tron a fost soluționată prin urcarea lui Jacob I, fiul Mariei Stuart, ca descendent direct și legitim al lui Henric VIII-lea, pe tronul Marelui Britannie, și cu toate că preocupările contelui de Derby luaseră în răștimp o altă direcție, totuși desvelirea secretului său evident n'ar fi fost nici atunci posibilă. Atât Jacob I, cât și urmașul acestuia Carol I arătau neîncredere față de familia de Derby, considerând-o tot ca rivală la tron. William muri la 1642, la frumoasa etate de 81 de ani și fiul său James, al VII-lea conte de Derby căzu jertfă marelui revoluții engleze, cu care ocazie fu prădat, incendiat și distrus castelul Latham, cu toată arhiva familiei de Derby. Urmă apoi restaurația cu preferințele noi pentru arta clasică franceză și teatrul Shakespeareian fu dat uitării pentru multă vreme. Când secolul al XVIII-lea îl întronă în vechia lui vază, îl întrona sub numele lui William Shakespeare și secretul a rămas 300 de ani nedescoperit. Acum trebuie să aducem omagii științei franceze, și îndeosebi savantului profesor Lefranc, a cărui metodă științifică ne apare victorioasă.

Nu numai istoria politică a Angliei ne dă, — prin pătrunderea tainelor ei de culise — cheia problemei Shakespeareiene, ci la rândul ei opera shakespeareiană, — văzută în această justă lumină — ne dă o mai desăvârșită înțelegere a însăși istoriei

britanice contemporane, astfel încât, cercetările d-lui Abel Lefranc nu servesc numai la soluționarea unei simple probleme literare, ci contribuiesc în măsură largă și la complectarea cunoștințelor cu privire la istoria acestui popor fruntaș al civilizației noastre.

Și dacă contelui de Derby nu i-a fost dat în viață trecătoarea ocazie de-a purta co-

roana Angliei, în schimb în străduința sa mai mult princiară, decât materială după aceasta coroană, a răușit să atingă o înaltă mult superioară, făurindu-și prin creația sa literară o coroană de lauri pururea neperitoare, venerată pe un teritoriu mult mai întins chiar, decât vastul Imperiu Britanic de astăzi.

Marioara dr. M. Șerban

PROBLEME ECONOMICE

Greva dela Reșița

Luni, 22 Martie, la orele 12 ziua, 6500 de muncitori din imensele uzine metalurgice de pe domeniile dela Reșița, au încrucișat brațele pe piept. Învinși de desnădejde, gloata muncitorilor înegrită de sudoare, a refuzat să mai dea viață din energia ei, furnalelor ce înegresc seninul cerului. Cântecul ciocanului a amuțit, cuptoarele înroșite ce prefăceau materia lichidă și-au înțeleștat gurile, iar omul trudit de muncă și de foame, sfâșiat de speranța unei bucați de pâine mai îndestulătoare care nu venea, a privit trist, muncit de gândul celor de acasă, și a rămas înmărmurit ca o stană de piatră.

Grevă!...

Sinistru și dureros cuvânt pentru acei ce l-au purtat și-l port în suflet. Armă cu două tăișuri, pe care omul învins în desnădejdea sa, o îmbrățișează cu riscul pierii de foame. În lumea burgheză sătulă de hrană și de plăceri, cuvântul acesta dureros e sinonim cu revoluție, rebeliune, crimă, etc. Această lume nepăsătoare, care cunoaște pauperismul numai din romane, nu a pretuit niciodată valoarea gologanului sau a coajei de pâine, și care nu a intrat pe brânci în bordeiul neguros și umed, nici n'a simțit hidoasa plăcere a paraziților, nu poate înțelege niciodată cauzele reale ce determină pe muncitor să încrucișeze brațele.

Dacă legea de fier a salariului — întocmită după interesele celor puternici — nu garantează pentru viață robului decât atât, ca să-și poată țări viața de azi pe mâine, oricine își poate închipui lesne, în ce stare sufletească se găsește el, când își ia suprema hotărâre de a nu-și mai exploată brațele.

Gestul acesta înainte de a fi revoluționar e un gest eroic. Ce groznică luptă se duce în individul care își impune această hotărâre. Măine, acest mâine înfiorător, care îi stă toată viața deasupra capului ca o sabie a lui Damocles, nu va avea ce să aducă copiilor de mâncare, iar soția îndurerată va privi trist copiii ghemuiți după soba rece, și-i va sfâșia sufletul scâncetel lor.

Acest tablou al mizeriei, trăiește în sufletul fiecăruia din cei 6500 de robi, pe cari nesațiul celor ghiftuiți i-a svârșit pe drumuri.

După statisticile organizațiilor muncitorești, greva dela uzinele Reșița a lăsat fără bucată de pâine 20 de mii de guri, care azi sunt în a cincea săptămână de foamete. Cauzele cari au determinat con-

flictul, analizându-le în modul cel mai obiectiv, ne arată cât de condamnabilă este purtarea direcției generale dela București a uzinelor.

La sfârșitul lunii Februarie a. c., urma să expire termenul contractului colectiv de muncă. La adunarea generală muncitorii hotărâseră denunțarea contractului colectiv, urmând a se încheia altul, revizându-se salariile care timp de 3 ani de zile rămăseseră aceleași. Direcțiunea se opune denunțării contractului colectiv și declară că e dispusă să accepte numai prelungirea și totodată să suprimă avantajii pe care le avea muncitorii la unele articole alimentare. Incep tratativele. În decursul lor muncitorii își reduc revendicările dela 35 și 25 la sută la 10 la sută, însă cu condiția de a nu li-se suprima avantajii alimentare.

Delegația numită de direcția uzinei a obiectat, că ea nu are mandat decât să trateze prelungirea actualului contract colectiv. După discuții și în urma instrucțiilor venite dela București, se acceptă numai un spor de 5 la sută și cu oarecari restricții în ce privește vechile avantajii.

Dacă timp de trei ani de zile, când scumpetea s'a ridicat zi de zi în mod vertiginos, robii uzinei miliardare au tăcut, nici după acest timp nu li-s'au luat în seamă de către direcția generală dreptele lor cereri, cu toate că atât directorii dela uzini, cât și reprezentanții ministerului Muncii, au recunoscut de perfect acord, necesitatea sporirii salariilor după cererile muncitorilor.

Răspunsul celor slabi a fost arma pasivă, și dureroasă pentru ei, greva; pe când puternicii nesățioși zimbând ironic deasupra scotelilor de pe bilanțul de profit, au trimis pe meleagurile Reșiței, baionete și mitraliere, să sature pe învinșii în care tipă foamea.

Cât de hădă și cât de barbară e dreptatea societății de astăzi. Și cât de lași suntem când ne prefacem că nu pricepem rostul revoluțiilor sociale. Rătăcim buimaci prin noianul de speculații filozofice, când realitatea crudă ne dă prilejul să înțelegem pe deplin rostul vieții și al oricărui fenomen social. Vorbim de civilizație, de cultură de spirit; Nietzsche, nebunul și-a închipuit supraomul, Iisus a crezut că va face lumea mai bună, mai pașnică, pe când noi azi în al XX-lea secol de civilizație modernă, trimitem baionetele și gloanțele celor ce ne cer pâine.

Ion Mehedințeanu

Scrisoare din Paris

„E bietul om sub vremuri“. Sub razele calde ale soarelui de primăvară cari înveslesc străzile, foste atât amar de timp mohorâte ale Parisului, cuvintele bătrânului cronicar îmi revin în minte. Căci am observat că un cer albastru și un soare strălucitor, în locurile unde domnește de obicei, atmosfera aspră și vînată a iernei, influențează evenimentele mari și mici ale omenirii.

Luni de zile și zi de zi, Parisul a trăit într'un fel de crispare neîntreruptă. Un pesimism opac, ce pica parcă din cerul veșnic întunecat, stăpînea sufletele. În parlament, enervarea, nemulțumirea, neisbîndă, nu mai conțeneau. Miniștrii de finanțe cu proiectele lor de legi se isbeau de o neînvisă ostilitate din partea deputaților și a senatorilor francezi. Caillaux, Doumer, au căzut rînd pe rînd. În vremea asta opinia publică se înăcrea din ce în ce mai tare, nevoile financiare copleșeau țara, scăparea nu se ivea de nicăieri. Însfîrșit fu numit ministru de finanțe d. Raoul Peret. O figură amabilă, dar nimic mai mult. Odată cu activitatea sa, primăvara răsări dulce deasupra Parisului. De zece ani nu-mi aduc aminte să fi avut aci o lună Aprilie așa de frumoasă. Și deodată, că prin farmec, opinia publică se calmă, parlamentul votă fără greutate taxa civică a ministrului de finanțe. Trebuie să spun că întocmirea ei este fericită. Legea e justă, fără agresivitate; ea va isbi pe contribuabil strict după mijloacele lui. Este o lege a bunului simț.

Suntem azi în ajunul Paștelui. Albastrul cerului și razele de aur ale soarelui înneacă orașul. O putere necunoscută varsă armonia în suflete și nădejdea în duhuri. Acela care, acum câte-va zile se simțea trist și descurajat, încearcă azi, fără motive noi, sentimente de speranță. Bolnavii înșiși îndură parcă mai puține suferințe. Atât este de adevărat că influența lumii solare este covârșitoare pe pămîntul unde ne mișcăm. Câte evenimente istorice, câte întâmplări din viața poporului se datoresc impresiilor de căldură sau de frig, de lumină sau de căldură de pe planeta noastră.

O filosofie posibilă nu este de conceput fără un studiu adînc și o veșnică observație a biologiei. Și fiindcă omul își aplică de obicei toate incidentele din jurul său, nu trebuie să uităm că orice întâmplări în viața-ne, că orice drame ale istoriei își au isvorul în masa de carne din care ne compunem. Sensibilitatea noastră

se impregnează de potențialele cari răuresc în afară de noi, și o impresie de bună-stare sau de o rea-stare sunt hotărîtoare în actele infime ca și în faptele primordiale ale existenței. În dimineața dela Austerlitz, soarele răsărea dintre nouri și lumina lui dilata sufletele soldaților lui Napoleon; în după amiaza dela Waterloo, dimpotrivă, ploaia cădea dintr'un cer mohorit în care se rostogoleau norii vineți.

Totul este în tot și influențele diverse se întrepîtrund în lumea noastră sub-lunară. Deaceia, cât de naiv judecă aceia cari își închipuiesc că cifrele, bunoaară, nu au nimic de aface cu avânturile poetice ale sufletului nostru. Totul este în tot — și nereușita sau izbînda unui proiect financiar, sau a unei legi economice depind de acelaș substrat omenesc din care ia naștere o melodie înduioșătoare sau o imaginație artistică excepțională. O statistică, pentru acel ce știe ceti adînc în suflete, este tot atât de interesantă din punctul de vedere biologic, ca și vre-un capod'operă a literaturii.

Îmi place să cred, deci, că un mare om de stat nu neglijează niciodată sentimentele abstracte ale inșilor și nici imponderabilele din elementele ambiante. Chiar fără a-și da seama într'un mod precis, un conducător al mulțimei se orientează, din instinct, după impresiile confuze dar decisive ale clipei.

Intr'o conferință pe care am făcut-o în 1919 asupra României în sala Gaveau, sub președinția binevoitoare a d-lui Ion Brătianu, am spus, între altele: „Nu cred că trebuie să se neglijeze forțele abstracte ce iradiază din sufletul unui popor. Căci, în fond, ce este imponderabilul omenesc? El este însăși esența acțiunilor noastre, cel dintâi impuls ale faptelor pe cari le producem. Faptele nasc, într'adevăr, din pornirile și din gusturile noastre intime, din puterea ocultă a simpatiilor și antipatiilor noastre. Ceeace obișnuim să numim un fapt pozitiv nu este decît rezultatul aspirațiunilor noastre sub-conștiente. Și asemăn imponderabilele omenesci cu acele gaze impalpabile în aparență, dar cari ascund în sânul lor niște formidabile forțe de expansiune“.

Treceam mai deunăzi prin fața turnului astrologic clădit, în dosul halelor, de Caterina de Medicis, pentru astrologul ei favorit: Ruggieri. Și-mi spuneam că alchimistii din evul mediu aveau, în credințele

lor naive, un fond de adevăr. Faptul că făceau să intervină influența astrilor în evenimentele omenești este greșit în formă însă exact în fond. Dacă naivii astrologi din trecut își închipuiau că planetele cerului concureau la fericirea sau la nefericirea oamenilor — aveau dreptate în acest punct. Căci toate acțiunile noastre sunt dominate de elementele oculte ale mediului în cari au loc aceste acțiuni. Intunericul sau luminat, o rază de lună sau una de soare, frigul și căldura, primăvara sau toamna influențează într'adevăr evenimentele — omenești și aceste elemente sunt incontestabil de ordine cosmică, deci astrală. Alchimistii se înșelau însă când își imaginau cu o dulce candoare că sorii și planetele universului își combinau influențele numai și numai ca să reguleze viața unui pămîntean, fie el chiar un cap încoronat.

În trecerea noastră așa de repede prin viață, atâtea probleme ni-se înfățișează, așa de multe putem observa! Înainte de toate ar trebui să ne adîncim duhul în armonia pre-stabilită a universului. Ea e marele miracol al existenței. În sânul ei se dospesc și binele și răul cu o senină indiferență. În toate operile mele, în fiecare clipă a vieții mele am în vedere această armonie. Filosofia mea nu are alt isvor. Îi se dau însă, spre propria mea uimire, calificative atât de deosebite. „Un mistic laic“ m'a numit un ziar din Barcelona. D-l Alberic Cahuet, într'o carte consacrată vieții Mariei Bashkirtseff, vorbește de „filozofia anesteziiană a lui Maurice Maeterlinck“ și de „materialismul liric al d-lui Adrien Le Corbeau“ D-l Jules Sageret, excelentul filosof și fost profesor la College de France, îmi face onoarea să-mi atribue în cartea mea „L'Heure finale“ o „admirabilă metodă patologică.“ Louis de Gonzague-Frick făcînd critica operii mele: „Le Gigantesque“ spune că am „refinuit budismul pe baze științifice“, iar ziarele americane și cele din Anglia asociază numele meu cu epitetul tot atât de diverse cât sunt de neașteptate în ochii mei.

Și astea toate fiind-că încerc să văd în cel mai mic detaliu o latură a armoniei generale. Deaceia v'am scris la începutul acestei cronici că splendidele zile de primăvară pe cari le trăim și votarea proiectului financiar al d-lui Raoul Péret îmi fac impresia de a nu fi, unele de cealaltă, așa de străine cât s'ar crede.

Adrien Le Corbeau

CRONICI CULTURALE SI ARTISTICE

TEATRU

REGULUS CODOVEANU

comedie în trei acte de Bisson, localizată de P. Gusti.

În stagiunea aceasta spiritualul autor de farse, Bisson, s'a bucurat de o deosebită atențiune din partea conducerii teatrului nostru, cât și — mai ales aceasta — din partea spectatorilor. Nu aducem acuze grave nici unora, nici altora. D-l Zaharia Bârsan, fiind întrebat odată asupra acestui surplus de piese fără pic de duh superior, ne-a amenințat cu — melodrame. Ne-a surprins puțin atunci această amenințare, într'adevăr grozavă pentru un spectator care a simțit vreodată aerul tare al culmilor acestei arte, care abia acum își desvălește adevăratele frumuseți la noi; dar când am văzut delirul de admirație care a cuprins o sală întreagă la reprezentarea zdrângănelii naționale a d-lui Eftimiu, ne-am dat seama că directorul întâiului Teatru Național al Ardealului, cuioaște prea bine înălțimea la care s'a putut ridica după șapte ani de viață românească liberă, barometrul cultural al societății noastre. Ne-am dat seama și ne-am intristat căci ne-am gândit căți Bisson, căți Sardou și căți Eftimii va trebui să mai macine inutil puterile puține ale acestei instituții de artă până când i-se va cere cu insistență din partea publicului de aci Shakespeare, Ibsen, Shav, Pirandello sau alții dintre autorii cari marchează o epocă nouă în evoluția artei dramatice. Ce atitudine va lua această societate, care lasă loc atât de puțin artei în sufletul său, în fața pieselor de o surprinzătoare nouitate, de o nebanuită adâncime a simbolelor și de o nesecată savoare poetică a le lui Lucian Blaga, de pildă, un autor, care a crescut îndărătnic în fața ochilor ei orbi, înfingându-și rădăcinile inspirației adânc în solul istoric al acestui colț de țară („Zamolxe“ și „Tulburarea apelor“), sau hrănindu-și această inspirație din frământările puternice ale gândului european dela acest început de veac („Daria“ și „Fapta“)?...

Dar încheiem aceste intristătoare considerații prilejuite de reprezentarea unei comedii, care a mai avut atâtea „cazuri de precedent“ justificate, în această stagiune; ele ne-ar duce prea departe.

Revenind la comedia lui Bisson relevăm partea ei de satirizare a magistraților, o satirizare prea puțin binecuvântată de artă, destul de potrivită însă anumitor moravuri cari persistă încă la noi.

Dacă piesa în sine a fost lipsită de duh artistic, ea a fost sfințită de verva artistică cu care a fost reprezentată. Ritmul interpretării a fost susținut în aceeași intensitate — o dovadă despre serioasa pricepe a directorului de scenă, d.

I. Stănescu-Papa. Dintre actori ne oprim în special tot la d-sa care a avut rolul principal și la d. Vasilescu. Regretăm că d-l Stănescu-Papa nu îmbrățișează roluri de o mai mare valoare lăuntrică pentru a-și pune în joc toate forțele, de cari suntem siguri că dispune, din belșug. Felul de interpretare, mai realist, a contrastat și de astă dată izbitor cu interpretarea supărător de declamatoare a restului ansamblului. La d. Stănescu-Papa ne-a surprins deosebita grijă de amănuntele rolului. Un gest, un cuvânt, care ar fi trecut neobservat de simțul unui artist mediocru, primește la d-sa o semnificație, care dă un deosebit relief artistic interpretării. A plăcut mult și verva și spontaneitatea d-lui V. Vasilescu.

CONFERINȚE

A. Maior: Telegrafia și telefonía fără fir

E astăzi atât de populară această relativ recentă invenție a științei, încât aproape că este cu neputință să întâlnești un om, care să nu fi prins cu urechea, cât de puțin, transmisiunile ei fonice, și totuși sunt așa de puțini aceia, cari înțeleg mecanismul de transmisiune și de recepțiune al telefoniei sau telegrafiei fără fir. D-l prof. Augustin Maior, cunoscut publicului clujan ca un popularizator lipsit cu totul de orice pedanterie științifică, a fost în stare să familiarizeze în timp de o oră un auditoriu cu preocupări atât de variate, care se ghemuiau în prea neîncăpătoare sala a IV-a a Universității noastre, cu tot secretul acestui mecanism. Audiția radiofonică, ilustrând expunerea conferențiarului, a prilejuit ascultătorilor petrecerea unei seri, cari a îmbinat utilul cu plăcutul.

D-l Maior n'a uitat să amintească înființarea unei „Societăți a Prietenilor Radiofoniei“ aici în Cluj, sub președenția d-lui prof. E. Racoviță, făcând un apel călduros către cei de față pentru sprijinirea ei.

Mihail Șerban: Logodnă, căsătorie și divorț.

Un subiect atât de vast, care interesează toate vârstele, cuprinzând ciclul întreg al vieții conjugale, nici nu putea fi dezvoltat suficient în decurs de o oră. Pentru aceea conferențiarul a părăsit chestiunea din urmă, care ar fi fost în stare, poate, să mohorască figurile senine ale ascultătorilor cu atențiunea încordată asupra primelor două chestiuni, mult mai atrăgătoare.

Căsătoria, spune d. Șerban, este o instituție socială. Dragostea, care este în cele mai multe cazuri la temelie căsătoriei, este dela natură, care intervine pentru apărarea intereselor ei: conservarea biologică, dar căsătoria este o insti-

tuție, deci un produs al rațiunii. Așa se explică varietatea raporturilor conjugale la diferite popoare în decursul veacurilor. Căsătoria este un reflex al ideilor morale ale unui popor dat, iar asupra moralei sunt atâtea factori externi și variabili cari influențează, ca mediul fizic, clima, etc. Din același caracter rațional al căsătoriei ne explicăm și justificăm căsătoria din interes, nu din dragoste. Într'adevăr dragostea cea mai puternică, cea mai reală, se poate făuri numai în timpul căsătoriei.

Familia, rezultatul căsătoriei, este o unitate biologică, întrucât bărbatul și femeia, între cari sunt deosebite esențiale psiho-fizice, se întregesc prin căsnicie, își completează însușirile proprii într'o unitate superioară, în care femeia reprezintă, în general, elementul conservator, iar bărbatul elementul de progres.

Toate acestea dovedesc existența unei probleme a educației în vederea căsătoriei și a pregătirii pactului de logodnă, întâiul pas spre căsnicie.

CĂRȚI, REVISTE, ZIARE

A Dákok Trójában írta Párvan Vasile, románból fordította Ferenczi Sándor (Erdélyi Tudományos Füzetek, 2sz). — Este un articol al d-lui Párvan, tipărit în revista pentru cultura clasică „Orpheus“. Distinsul archeolog, care anunță un studiu întins asupra popoarelor din familia tracică, stabilește aici, polemizând cu savanții Schuchardt, Brückner și Schmidt, o dislocare a unei populațiuni dacice înspre Asia Mică. Vase și securi descoperite la Troia aparțin stilului dezvoltat în Carpați, cari trădează deci o influență tracică asupra ceramicii troiene din jurul anului 1000 a. Chr. Toponimia aduce sprijin argumentelor archeologice, și astfel aflăm că, după căderea falnicei cetăți, asediată de Greci, cei cari au ridicat pe ruinele ei o nouă cetate, creând o nouă civilizație, au fost Dacii, locuitorii Carpaților sudici și răsăriteni.

D-l Ferenczi Sándor, asistent universitar, un zelos muncitor în domeniul arheologiei, care a luat parte și la săpăturile făcute în vara trecută în regiunea Hațegului, a făcut prin această traducere un pas fericit spre conlucrarea științifică a savanților români cu savanții unguri. Animozitățile interetnice, mai puțin decât oriunde sunt admise în știință, care-și urmărește adevărurile ei pe deasupra considerațiilor mărunte ce pot provoca ciocniri dușmănoase pe alte terene de activitate. Nădăjduim că d. Ferenczi va stăruii în această direcție.

Convorbiri literare. — Stabilindu-și o apariție regulată, sub conducerea d-lui Tzigara-Samurcaș și cu îngrijirea „redactorului“ const. Gane, revista bucureșteană, care ne aduce aminte mereu de tinerețea ei strălucită, când era la Iași tribuna unei noi orientări în cultura românească, are astăzi înfățișarea unui magazin literar. Studiile filozofice sau istorice își dau mâna cu creațiunile poetice, în versuri ori în proză. Și de multe ori valoarea operelor din întâia categorie depășește cu mult valoarea estetică a operelor poetice. Apoi

o cronică bogată și variată, din care însă tocmai partea redactorului, cronică revistelor, este mai „cenușie“, mărginindu-se la un simplu reportaj uneori, sau riscând o critică prea puțin documentată alături.

Ea are însă un alt merit, prin documentele de istorie literară ce le aduce aproape cu fiecare număr. Scrisori ale lui Alecsandri, Mihail Kogălniceanu și Slavici am

cetit în numerile din acest an. Ale lui Slavici în serie, publicate de redactorul de pe vremuri al „Convorbirilor“, d. Iacob Negruzzi, cu o valoare documentară deosebit de prețioasă. Și apoi o surpriză: un nou izvor de dovezi privitoare la viața lui Eminescu, care n'a fost încă reconstituită în întregime de istoria literară. Fericitul posesor al acestor scumpe „hârtii“ este d. V. Branîște.

CRONICA MEDICO-SOCIALĂ

Institutul de seruri și vaccinuri

Puțini știu, că institutul de seruri și vaccinuri al d-lui prof. Dr. Cantacuzino este un așezământ științific atât de superior, încât poate face fala oricărui stat civilizat occidental. Marele nostru savant, a cărui reputație a depășit de mult granițele europene, a reușit ca prin însușirile d-sale să atragă — asemenea unui viguroso magnet uman — numeroși colaboratori devotați, cari sub auspiciile maestrului săvârșesc o muncă titanică și neînchipuit de binefăcătoare pentru populația țării noastre. Este în afară de orice îndoială, că materialele elaborate în uzinele științifice ale d-lui prof. Cantacuzino salvează mai multe vieți omenești decât majoritatea altor instituțiuni sanitare dela noi. Și de aceea este o datorie primordială a statului să sprijinească din toate forțele sale institutul de seruri și vaccinuri, deoarece capitalul financiar plasat în acest institut dă o dobândă vie cu răsunset asupra altui capital, mai prețios, capitalul uman. Și cu toate acestea unele farmacii neromânești din Ardeal, eludând legea, se aprovizionează cu seruri și vaccinuri, de o eficacitate discutabilă, de peste graniță. E un abuz care trebuie reprimat fără întârziere.

Un dispensar românesc la Paris

Este dispensarul antituberculos înființat de Regina României și pus în serviciul societății internaționale pentru combaterea tuberculozei și a cancerului. Pus sub conducerea profesorului Richet, secondat de dr. Simionescu, dispensarul Regina Maria nu se mărginește numai la îngrijirea gratuită a celor lipsiți de mijloace. În cadrele lui se desfășoară și o activă viață științifică, animată de prof. Richet, o ilustrată a științei actuale și conferințele medicale cari se țin acolo avangardează cercetări savante de valoare universală. Este impresionantă contribuția aceasta modestă a României la opera de asanare internațională și servește ca o dovadă grăitoare de recunoștința, pe care țara noastră o poartă sorei sale binevoitoare și protectoare.

Sexologie

În 1914 era să se țină la Berlin un congres internațional de studii sexuale. Războiul a zădărnicit planul. Acum se reia firul. Societatea internațională de sexologie (Internationale Gesellschaft für Sexualforschung) a luat inițiativa ca acel con-

gres, după 12 ani de amânare, să se țină în toamna acestui an, tot la Berlin. Se va ocupa cu sexologia generală și cu raporturile sale cu alte științe ca: științele naturale (cu biologia), sociologia, economia națională, natalitatea, etnologia și antropologia, eugenia, estetica, etica și așa mai departe. Vor participa reprezentanți din toate țările și este evident, că dezbaterile vor duce la concluzii menite să revoluționeze bazele învechite, pe cari se face astăzi educația școlară și familiară, înăbușită de prea multe reticențe, cari nu sunt deloc favorabile unei creșteri raționale. Viața sexuală joacă un rol imens în toate domeniile vieții sociale și are o importanță cu mult mai mare, decât pare la prima vedere. Și tocmai asupra acestei probleme există cele mai multe confuziuni, din cauza reticențelor inutile, ba chiar dăunătoare. Să sperăm că congresul dela Berlin va aduce oarecare lumină.

La fabrica de tutun

Lumea muncitoare ne oferă un câmp foarte vast de studii interesante. Condițiile antihigienice în cari se săvârșește de cele mai multe ori munca manuală, salariile derizorii, alimentația insuficientă, surmenajul, sunt tot atâtea împrejurări defavorabile, cari inferiorizează materialul uman utilizat în industrie. Am spus de atâtea ori, că deși industria merge mână în mână cu progresul, totuși industrialii-

zarea exagerată și nearmorizată cu preceptele organizării științifice a muncii poate fi foarte defavorabilă capitalului de oameni întrebuințați în industrie. Sunt foarte interesante datele furnizate, de o anchetă făcută la fabrica de tutun din Cluj de dr. D. Stanca. În decurs de un an și 3 luni s'au examinat 1418 muncitori, între cari s'au depistat 330 de sifilitici, cu diferite manifestațiuni recente și tardive. Între gravide s'a depistat un număr mare de sifilitice, ca și între mamele cu unul sau mai mulți copii. Sifilisul congenital s'a înregistrat în 10 la sută din cazuri. Tuberculoza ține isonul sifilisului pe un ton lugubru. Majoritatea bolnavelor tuberculoase sunt din cartierul Mănăstur, așezat la o distanță mare de fabrică. Drumul acesta de câțiva kilometri, făcut de mai multe ori pe zi, surmenează și predispune la tubercularizare.

Dintre muncitoarele gravide 77% prezentau diferite boale, ca sifilis, tuberculoză și altele. În astfel de condiții e ușor să bănuim soarta copiilor născuți din astfel de mame. Din 3137 de copii ai mameilor lucrătoare au murit îndată după naștere sau până la vârsta de 10 ani 1437, deci aproape jumătate. Un exemplu deosebit de sguđuitor ne prezintă cazul acelei femei, care în decursul vieții sale a dat naștere la 20 de copii, dintre cari 19 sau s'au născut morți, sau au murit îndată după naștere și în primii ani ai vieții. Dintre mamele cari au născut feți morți, cele mai multe sufereau de sifilis. — Iată câteva date din această minuțioasă anchetă, grație căreia putem să ne construim o imagine clară de situația precară, în care se află populația muncitoare, supusă atâtor condițiuni disgenice, cari alterează profund vitalitatea și puterea de reproducție. Cunoscând cauzele, efectele lor defavorabile, pot fi modificate în bine prin remedii medicale și medico-sociale, cari stau în mâinile noastre; și nu sunt greu de administrat.

Dr. Aurel Voina

SĂPTĂMÂNA ECONOMICĂ-FINANCIARĂ

GIRO-CONTO

Din inițiativa Băncii Naționale a României, la București, pe lângă institutul nostru de emisiune, a luat ființă, încă din anii trecuți, o asociație, a Instituțiilor financiare din întreg cuprinsul țării.

Chemarea acestei asociații ar fi de consilier economic-financiar, pe lângă Banca Națională, care în mod de tot corect, trebuie să și spună cuvântul său, ori de câte ori, e vorba de noui legiuiri economice-financiare, căci soarta valutei noastre, e în funcție, nu numai de politica valutară a Băncii de Emisiune, ci este direct influențată, și de măsurile economice-financiare, luate de factorii răspunzători, dela cârma țării.

Sunt multe chestiunile, în cari, Asociația Băncilor, a colaborat cu Banca de Emisiune, deci indirect și cu Guvernul țării, merită însă o deosebită atențiune, inițiativ-

va mai recent luată, de a se studia organizarea și reînființarea peste întreg cuprinsul țării, a serviciului de Giro-Conti, și introducerea serviciului, de conturi curențe, pe lângă principalele oficii postale din țară.

Acest serviciu, de Giro-Conto, a funcționat pe lângă fosta Bancă Austro-Ungară în Transilvania și în Bucovina, până la finele anului 1918, dată, la care, succursalele acestei bănci, au sistat ori și ce operațiuni noi, și există, în toate țările din occident, aducând servicii reale economiei naționale, și ușurând în mod de tot simțitor, circulația fiduciară, facilitând deci, și transacțiunile comerciale-industriale, prin o mai ușoară și mai eficientă posibilitate de plată, în ori și ce colț al țării.

Sunt în deobște cunoscute, plângerile cercurilor comerciale și industriale, — și trebuie să recunoaștem, că aceste plângeri,

sunt și juste, — că serviciul de viramente, între singuraticile centre și marele număr de orașe, din restul țării, nu funcționează ireproșabil, îngreunează direct, o desfășurare netă a operațiilor comerciale și tranzacțiilor industriale, prin tergiversări și mărirea comisioanelor ce se percep, nu după o normă bine stabilită, ci după bunul plac, al directorilor băncilor noastre din provincie, favorizate de faptul, că sunt singure pe piață, și comerțianții și industriașii, sunt siliți a face uz de serviciile lor.

S'a ajuns atât de departe, că nu numai particularii, ci de multeori chiar băncile înseși, cari aveau de făcut plăți mai importante, fie la București, fie în orașele mai mici, în loc, de a se folosi de serviciile băncilor, trimiteau sumele datorate prin intermediul funcționarilor, cari se foloseau de automobil sau tren, ajungând banii la destinațiune, mai repede și mai puțin costisitor, decât, dacă s'ar fi uzat de serviciul particular de viramente, al băncilor noastre.

Evident, că acest rău, care îngreunează circulația capitalului, și a produs nenumerate perturbațiuni în viața noastră economică, trebuie și poate fi înlăturat, cu ajutorul serviciului de Giro-Conto, ce urmează a lua ființă, pe lângă Banca Națională a României.

Din încredințarea Asociației Băncilor, doi distinși funcționari superiori, ai institutului de emisiune, Domnii: Pop și Dumitrescu, primul, fost funcționar superior, la fosta Bancă Austro-Ungară, deci un bun cunoscător al acestui serviciu, al doilea, un eminent, absolvent, al unei Academii de Inalte Studii Comerciale din Germania, au și alcătuit un anteproiect, pentru înființarea și funcționarea serviciului de Giro-Conto, în cadrele, Băncii Naționale a României.

Alcătuit, în baza proiectelor similare din Franța, Germania, Belgia și după fostul proiect, al Băncii Austro-Ungare, proiectul de înființare și de funcționare, prevede până în cele mai mici amănunte, desfășurarea întregului complex de operațiuni, ce urmează a câștiga desfășurare, prin Giro-Conto, și înlăturarea acestui deziderat, pentru care colegii noștri dela Banca de Emisiune, au depus o muncă și un zel demn de toată lauda, deinde, numai dela felul, au Băncile noastre și factorii economici, se vor grăbi, ași da concursul lor, pentru punerea la punct a chestiunii.

Această inovațiune, în viața noastră economică, va avea desigur un succes sigur, și va câștiga răspândirea, pe care cu adevărat o merită, dacă clientul recrutat din industrie, comerț, viața bancară, dar chiar și particularul, va putea fi convins, că acest serviciu, îi oferă avantajii de tot importante, și deci se plătește, de a întreține, un astfel de cont, la Banca de Emisiune.

Secretul succesului, se găsește ușor, dacă:

a) se oferă o gratuitate la cât mai multe operațiuni, ce urmează să fie desfășurate prin Giro-Conti;

b) fixarea de taxe cât mai mici, și de sigur, inferioare celor, pe cari le percep de prezent băncile particulare, servind aceasta direct ca un îmbold, de a solicita, deschiderea unui astfel de cont;

c) stabilirea unei taxe fixe, care servește drept garanție, deci asupra căreia, clientul nu poate dispune în decursul timpului, cât mai modeste, ținând cont de faptul, că astăzi, nici particularul, dar nici chiar băncile, nu sunt în situațiunea, de a întreține ca garanție, o sumă mai importantă, care nu le aduce nici o dobândă;

d) se mai recomandă și introducerea de noi operațiuni, între actualele operațiuni ale Băncii de Emisiune, pentru a se da clientelei ocaziune, de a desfășura, aproape în întregime operațiunile sale, prin intermediul Giro-Contului;

e) intervenția energetică atât a Asociației cât și a Băncii Naționale, pe lângă Ministerul Comunicațiilor, pentru înființarea serviciului de Conturi Curente, pe lângă principalele Oficii Postale, și stabilirea unor legături de tot întime, între serviciul acesta și Giro-Conto.

Avem astăzi, un buget al statului, de aproape 40 miliarde, circulația de bilete, adevărat emisiunea, a fost limitată, la mai puțin de 22 miliarde, deci rezultă, că numai, pentru plata integrală a tuturor impozitelor și taxelor către stat, numerarul aflat de prezent în circulațiune, trebuie să treacă de două ori prin Casierile statului, necesitățile economice-financiare, încă cer imperios, o cât mai ușoară și mai repede circulație a capitalului public și privat, deci o mobilitate extraordinară, ori, serviciul de Giro-Conti, dacă rostul lui, va fi înțeles, așa cum vedem, că se înțelege în occident, va ușura simțitor această circulațiune a capitalului, care trebuie închipuită, ca un vecinic perpetuum mobile, fără întrerupere și obstacole.

Programul economic al guvernului în rezumat este următorul:

Reforma agrară, va fi desăvârșită și complectată prin întinderea ei în regiunile de bălți și păduri, Tot în scopul rezolvirii depline a chestiunii sociale se va înlesni trecerea pământului în mâna țăranilor, acordând credite suficiente pentru cumpărarea moșilor mari, puse în vânzare.

Pentru vindecarea relelor de ordin economic și financiar, guvernul socotește că normalizarea nu este cu puțință decât prin colaborarea capitalului străin. Această colaborare nu este îndestulătoare, dacă nu se înlătură acele măsuri de ordin administrativ sau legislativ ale guvernului trecut, cari au fost până azi piedeca oricărui început de îmbunătățire a vieții economice.

În acest scop prima grijă a guvernului va fi ajutorarea producției economice

prin reducerea treptată a piedicilor care se opun exportului producției naționale și prin ușurarea importului materialelor necesare intensivării acestei producțiuni.

A doua măsură, urmarea celei dintâi, va fi obținerea la timpul prielnic a stabilizării monetare fără de care nu pot exista nici schimburi normale economice, nici buget echilibrat.

A treia măsură, care trebuie luată odată cu cea dintâi, este refacerea repede a căilor ferate și construirea legăturilor principale cu provinciile alipite, precum și continuarea politicii de construire de linii ferate cu sprijinul inițiativei și capitalului privat.

Treptat cu sporirea producției, ușurării creditului și dezvoltării comerțului, se va urmări normalizarea bugetului asigurând tuturor serviciilor publice mijloacele necesare iar funcționarilor o retribuție corespunzătoare cu scumpetea. La acest scop va contribui și o revizuire severă a cheltuielilor.

Guvernul socotește agricultura ca producția economică cea mai temeinică, singura în stare să asigure prosperitatea țării. De aceea, fără a nesocoti celelate ramuri de producție, guvernul va da un deosebit sprijin agriculturii înlesnind pe deoparte noilor împrietăriți educația profesională și mijloacele tehnice iar pe de alta liberând cultura grâului și creșterea vitelor de îngrădirile care opresc astăzi dezvoltarea lor. Viticulturii, care trece acum printr-o grea criză, i se va da tot ajutorul pentru ușurarea desfacerii producției.

Pentru propășirea agriculturii, capitaluri mari sunt necesare. În acest scop, pe lângă întărirea Cooperăției, guvernul intenționează înființarea unui institut național de credit agricol.

În ordinea măsurilor reparatorii pe care le intenționează guvernul, vine și aceea a soluționării echitabile a problemei despăgubirilor de război.

REDAȚIONALE. — 1. Rugăm a ni-se trimite manuscrise citețe, scrise exclusiv cu cerneală.

2. Manuscrisele colaboratorilor externi se depun până Sâmbăta la orele 18; ale colaboratorilor interni până Marți la orele 18; iar ale cronicarilor până Joi ora 10.

3. Autorii cari pun note la articole sunt rugați a le numerota continuativ (dela 1 la X) pentru întreg articolul, nu pe filă de manuscrise.

Secret. de red.

FAPTE ȘI OBSERVAȚIUNI SĂPTĂMĂNALE

„MAREA ENCICLOPEDIIE AGRICOLĂ”

O însemnare mărunță în ziarul „Cuvântul” ne vestește apariția primei fascicole din „Marea Enciclopedie Agricolă”, care se pregătește în editura revistei „Pagini Agrare și Sociale”. Aflăm de acolo că această operă îmbrățișează toate ramurile de activitate în legătură cu agricultura și cu științele ei complementare, ca silvicultura, zootehnia, etc., că apare în condițiuni tehnice îngrijite, sămănată cu numeroase clișee, fără de cari nu se poate închipui o astfel de operă menită să și popularizeze; și că peste o sută de savanți specialiști în toate domeniile științei pure și aplicate și-au oferit colaborarea pentru alcătuirea unei opere monumentale.

Pentru noi, cari urmărim problemele economice cu același interes ce li-l dăm chestiunilor mai cuprinzătoare din domeniul social, aceasta este cea mai îmbucurătoare veste ce ne-o putea aduce acest început frumos de primăvară. Temelia vieții economice a statului nostru este însă, și va fi, credem, multă vreme înainte, cultivarea pământului și de grija ce vom ști-o da acestei chestiuni depinde propășirea poporului nostru în tot complexul vieții lui psiho-fiziologice. Reforma agrară, care s'a impus în urma războiului ca o necesitate de existență fericită a noului nostru stat, înseamnă recunoașterea acestui adevăr de către însăși conducerea politică a statului. Reforma agrară este capabilă de îmbănătățiri, cari nu vor întârzia, dar ea are nevoie de o întregire, pe care în întâiul moment n'au înțeles-o decât prea puțini: pentru a putea fi folosite această reformă, pătura improprietă trebuie să fie educată așa fel ca să știe scoate din petecul de pământ, peste care a devenit stăpân, maximul de rendement productiv. La această educație trebuie să contribuie și opera ce se elaborează în editura revistei „Pagini Agrare și Sociale” și noi nădăjdum că ea va fi astfel alcătuită, ca să poată satisface acestei cerințe.

Horia Trandafir

Congresul filologilor. — Când punem revista sub tipar, în orașul nostru și-a început lucrările al doilea congres al filologilor din întreaga țară. La deschiderea congresului va lua parte și cel mai mare indo-europenist de astăzi d-l A. Meillet. Atât participarea marelui francez, cât și chestiunile importante pe care le cuprinde programa congresului, cari vor fi dezbătute de cei mai autorizați limbiști, promit să ridice întruirea învțățărilor dela Cluj, la proporția unui eveniment care va însemna o mai vie atenție a intelectualității noastre, pentru limbă. Într'un articol publicat în numărul de Paști al revistei „Gândirea” pe care l-am amintit și în no. trecut, scriitorul Emanuil Bucuța arăta, cu o justificată bucurie cum reînvie dragostea pentru limbă în inimile societății românești. D-l Bucuța constata că însuș Ardealul a progresat surprinzător de mult, în această

privință în cei șapte ani de viață românească liberă. Observatori atenți ai scriului românesc de aci aderăm și noi la constatarea d-lui Bucuța. Dar trebuie să adăugăm că aspectul general al limbii românești de astăzi este foarte desorganizat și confuz; aceasta datorită în parte ferberii sociale și culturale de după război. Congresele filologilor vor avea, între altele menirea să prindă nota justă a punctului la care se află astăzi evoluția limbii românești, să o încadreze în ritmul ei istoric salvând-o astfel de devierile care le-ar putea suferi în confuzia culturală de astăzi. Vom reveni mai pe larg în numărul viitor.

Moartea unui ziarist. — În Focșani, s'a stins George Rosin, ziarist cunoscut, fost reporter politic o seamă de vreme la ziarele „Adevărul”, „Universul” și „Lupta”. Moartea sa este regretată în lumea ziaristilor, căci a fost unul dintre cei mai abili mănuiitori ai scriului. Reportajele sale dela Sibiu în ziarele „Isbânda” și „Avântul” dovedeau vioiciunea de spirit și talent în a surprinde culise și a nu se lăsa înșelat de aparențe. Nici un reportaj nu necesită mai multă suplețe și perspicacitate ca cel politic. George Rosin s'a achitat isteț de însărcinările primite.

Focare de infecție. — Mai multe cazuri de tifos s'au ivit în institutul de corecție din Gherla. Orașul a fost contaminat și cu toată carantina instituită la Gherla și Bistrița, epidemia s'a întins și astfel este amenințat Clujul și regiunea. Nu este febră tifoidă, ci tifos exantematic. Cauzele izbucnirii epidemiei sunt pur locale. Institutul de corecție din Gherla se vede că este administrat într'un hal de nedescris, pentruca să se poată transporta în focar de infecție ce periclitează populația. Este foarte îngrijorătoare această stare de un primitivism vinovat și sălbatec. Un penitenciar din Iași este de asemenea focar de infecție. Instituțiile similare din țările apusene sunt organizate model, au civilizația lor, curățenia și hrana suficientă sunt condiții peste cari nu se poate trece fără a provoca urmări. Focarele acestea de infecție sunt o rușine pentru țară.

Pentru presa românească din Ardeal. — Deodată cu noul guvern, în care dd. Goga și Goldiș dețin o influență covârșitoare, întâiul ca titular al departamentului internelor, iar al doilea prin faptul că colaborează la guvern cu partidul poporului în numele Ardealului, au văzut lumina zilei o seamă de publicațiuni noi în Ardeal. Avem dela 16 Aprilie cotidianul „Biruința” în Cluj, apoi „Dacia nouă” săptămânală. Inmulțirea foilor românești este îmbucurătoare. Ceva însă nu trebuie să se uite: presa mai veche românească ardeleană, care apără nevoile poporului nostru, indiferent de culoare politică, guvernul are o răspundere față de ea și credem că va face ceva pentru a scoate presa din situația mizeră în care se gă-

sește. Orice guvern românesc are această datorie, cu atât mai mult unul în care o seamă de portofolii sunt deținute de publiciști ca dd. Goga, Goldiș, Lupaș și I. Lapedatu.

Contra rivalităților dintre State. — Articolele de politică externă ale colaboratorului nostru d. N. Dașcovici lămuresc pe deplin situația externă și atribuie mare importanță alianțelor externe pe cari le încheie Polonia. Atragem atenția cititorilor noștri asupra acestor articole de atâta actualitate. Dintr'un discurs rostit la Praga de ministrul de externe polon d. Skrzynski, reținem următoarele fraze caracteristice: „noi întindem mâna dela popor la popor (poloni și cehoslovaci) pentru a forma în mijlocul Europei centrale un plan slav încercat de experiențele trecutului, cimentat de voința noastră de pace, noi suntem hotărâți a apăra în mod dârz o comoară căreia-i cunoaștem prețul prin privațiunile lungi: libertatea! ... ideia de pace și colaborare (cum spunea Dv. d-le Beneș) va trebui să înlocuiască pretutindeni, în interesul Europei, rivalitățile periculoase și recriminațiunile sterile” ... Idei ce trebuiesc reținute.

Un popor care dispare. — Oficiosul cehoslovac în limba germană „Prager Presse” publică un articol-revistă în care arată că în nordul Germaniei abia de mai trăiesc vreo 200.000 locuitori slavi (sârbi) cărora nemții le-au dat denumirea de verzi. În secolul al 14-lea a început germanizarea slavilor de nord cari erau un popor foarte numeros. Mijloacele au fost bisERICA și școala. Converteți la creștinism, începând cu Carol cel Mare, limba germană a intrat în temple, apoi în școli fără a se încheia de limba națională a lor. Preotul ceh Kollar, pictorul și muzicograful ceh Kuba și slavistul Ludovic Leger s'au interesat mult de soarta acestor „sârbi” de nord. Profesorul german Oertel crede că acest popor nu poate avea o existență mai lungă de o sută ani. O seamă de umanitariști însă vor să determine Germania să renunțe la metodele foste de germanizare și să le păstreze existența.

O ligă continentală pentru apărarea libertății. — A apărut un manifest nou pentru apărarea ideii de libertate, semnat de o seamă de scriitori și savanți întruniți într'o ligă. Printre semnatari este și d. N. Iorga. Noua ligă europeană vrea să scoată pe oameni de știință din laboratoarele lor și să-i facă să acționeze în favoarea libertății care pare a fi amenințată de dictaturile de sus în stil musolinian și de jos în stil bolșevic. Într'adevăr atâtea curente sunt astăzi, încât mulțimile se văd robite pe neașteptate de propagatori de doctrine excentrice. Cei cari se consacră culturii și științei cu dinadinsul sunt mai adesea pasivi, își văd de cartea lor până ce se văd copleșiți de manifestațiunile ce domină masele. Vor putea oamenii cărții să realizeze ceva? Li-o dorim!

Adresa abonatului

Produsele

fabricei de bere **CZELL**

din Cluj-Mănăştur

Berea albă

URSUS

Berea albă specială

URSUS-EXTRA

Berea neagră din
maît dublu

Hercules

 se capătă pretutindeni!

Industria Sârmei S. A.
Cluj, Calea Victoriei No. 29.

Produce :

FIER DE BETON, FIER DE CERCURI,
FIER COMERCIAL, SÂRMĂ LAMI-
NATĂ, SÂRMĂ TREFILATĂ ÎN
TOATE DIMENSIUNILE ŞI CALITĂ-
ŢILE, CUIE TOATE DIMENSIUNILE
ŞI SPECIALITĂŢILE, SCOABE, AR-
CURI DE MOBILĂ, AGRAFE
DE BIROU.

**Banca de Credit
şi Cassa de Păstrare Soc. An.**

CLUJ, PIAŢA UNIRII 7.

CAPITAL SOCIAL: 48.000.000 LEI.

SUCURSALE: Dej, Alba-Iulia, T. Mureş şi Dicioşanmărtin

Instituţii afiliate: In Turda, Odorhei şi Aiud

Execută orice afacere de bancă.

Intrepozite lângă gara Cluj.

SAFE-DEPOZIT. AUTORIZAŢIE DE DEVIZE

„ASTRA“

Prima Fabrică Română de Vagoane şi
Motoare S. A.

PENTRU

REZERVOARE

DE TOT FELUL - DE TOATE DIMENSIUNILE
PENTRU TOATE LICHIDELE
CEREŢI OFERTE LA

„ASTRA“

ASTRA, PRIMA FABRICA ROMÂNĂ DE VAGOANE ŞI MOTOARE S.A.
UZINELE ÎN ARAD - DIR. GEN. ÎN BUCUREŞTI STR. L. CATARGIU 11

Vagoane cisterne pentru orice lichid. Cazane şi rezervoare
pentru apă, spirt, petrol şi benzină de orice formă şi mărime.
Cazane de fermentaţiune. Coşuri de tablă.

Pentru oferte a se adresa:

Direcţiunii Uzinelor din Arad

sau Reprezentantei Generale:

S. A. R. de Investiţiuni şi Furnituri

Bucureşti, Str. Paris 4 bis.